

Зміст „С. Д.“:

П. Стах: Сні	1
Роман Стефанович: Сонет	1
О. Яллового: Зимовий краєвид	1
Микола Марфієвич: Мертвим душам	2
Ярослав Ярій: З „Пісень самоти“	2
В. Одесенко: * * *	2
Й. Т. Підляшецький: Слухай	2
Гриць Васько: Заробітки	3
Степан Охримович: Про ідеологічні підстави укр. націоналізму	3
Ілярій Карбулицький: Дрогоманів і його про- грама	7
* * * : Військове самовиховання	9
Чорноморець: Промисловість і війна	11
Осип Дуда: Ідея та ідеал, як одні з передумов самостійності	16
Др. Павло Козак: Про аперцепцію народів	20
Н. Григоріїв: Криза Англії	23
Критика й Бібліографія	25

Зміст „С. Д. У. М.“:

Національна відвага	1
В. Липинський: По лінії аристократичного прометеїзму творяться нації-держави	1
Велична національна сила	1
Що таке нація	2
Українська жінка в минулому	2
В. Липинський: Державно-національна традиція Який державницький змісл легенди про кня- гиню Ольгу	3
Тяжке жіноче життя та великі діла жінок за стародавніх часів	3
О. Задума: Передродне виховання	4
Чому в нас громадянин боїться національної політики	5
Святослав Лакуста: Також поступовання	7
Леся Буковинка: Педагогічні уваги для вихо- вання в рідній хаті	9
Слова для наших лицарів-державників	10
Дмитро Донцов у нашій світлі	11
Д. Д.: Нині і вчора	11
Новий європейський схід і Україна	12
Перший промінь сонця над Женевою і укра- їнська справа	12
В. Липинський: Політичні основні науки	13
Світ переживає добу великого авантюризму	14
Що таке панування нації	15
Ред. „Жіноча Доля“: Сестри Буковинки!	16
Марія Вагнер-Мойсюк: Як починати працю на селі	17
М. Драгоманів: Сирітство нашого мужицтва й відірваність інтелігенції від нього	17
Ілярій Карбулицький: Війна й нація	18
Поклонник героїв: Деїнди й у нас	20

Т. Задуровичева: Як виховати наші дочки	20
Жінка суді: Українки, знаціоналізуймо моду	21
Що спричиняє духове каліцтво в громадянстві	21
Сидонія Г. Никорович: Тепер і колись	22
Мила Черемшина: Відповіді на питання	23
„Гірка Правда“	24
Кураторія „УСІМ“ у нашій світлі	24

Вложили на пресовий фонд „С. Д.“:

Дмитро Телегуз 50 л., Святослав Лакуста 50 л.,
Марія Вагнер-Мойсюк 100 л., Василь Яцевюк 100
л., Гриць Васько 100 л., Степан Рудий 40 л., Др.
Василь Дутчак 10 л. — А на пресовий фонд
„С.Д.У.М.“: Ольга Лакуста з Фокшан 100 л. і Свя-
тослав Лакуста із Фокшан 100 л.

Всім жертводавцям щира подяка!

До передплатників.

До цього числа долучується 5. і 6. ч. журналу
„Самостійна Думка Української Матері“. Ч. 8-10
„С. Д.“ спізнилося через невідрадіні фінансові об-
ставини, з тих самих причин 11—12 ч. вийде піз-
ніше. Тому проситься востатнє всіх тих, що за-
лягають передплатою, щоб якнайскорше вирівняли
всі свої залежності й щоб своєю байдужістю не
спиняли правильний хід журналу.

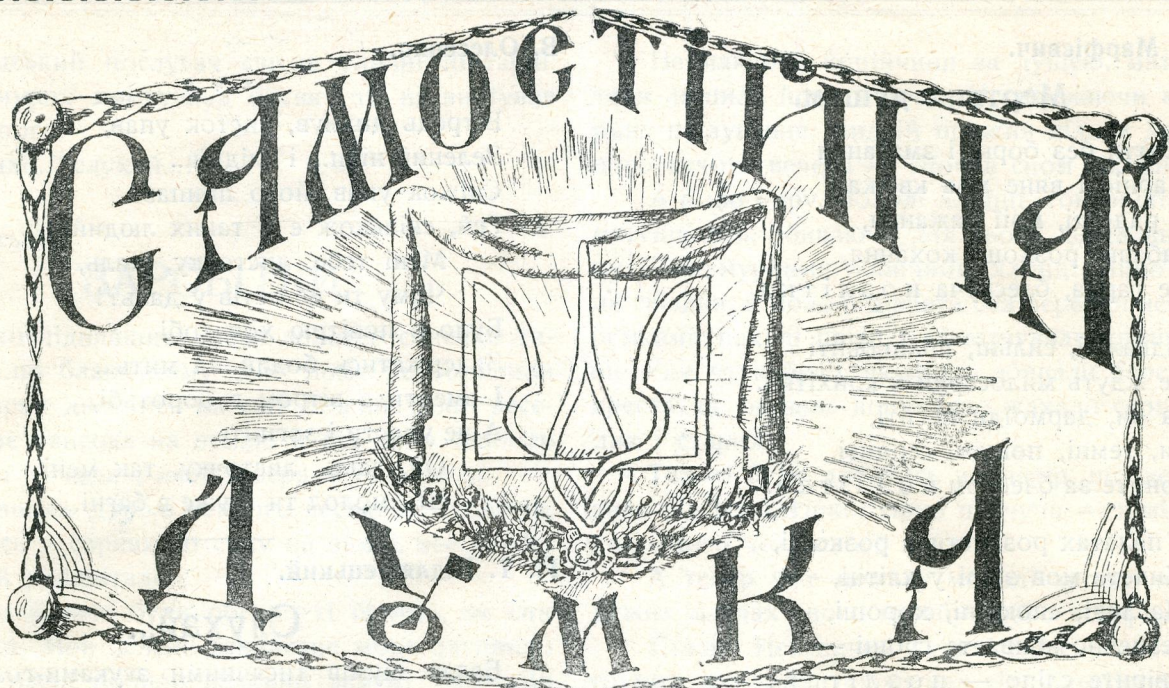
Хто заплатить цілорічну передплату до кінця
грудня ц. р., тому вишлеться безплатно стінний
календар „Самостійної Думки“ на 1932 рік. Про-
симо разом шан. передплатників подати точну
свою адресу, як також всякі зміни адреси, тому,
що адміністрація виготовляє новий адресник.

До відома авторів.

Всі рукописи, що їх присилається до редакції,
повинні бути **читко й чисто** писані тільки на одній
стороні паперу з підписом і адресою автора. Ру-
кописів не звертається. Цінні рукописи зберігається
в архіві журналу, а не прийняті до друку дрібні
статті й вірші, як також уже напечатані праці по
3 місяцях нищиться. Хто виїмково хотівби руко-
писів назад або звертається до редакції з якимсь
запитанням, повинен долучити поштові значки, —
можуть не залучувати їх тільки наші сталі спів-
робітники в краю й усі закордонні дописувачі.
Редакція застерігає собі право печатати праці то-
ді, коли вважатиме за відповідне, цебто як того
жадають технічні й видавничі вимоги; таксамо за-
стерігає собі скорочувати (змінити) й поправляти
статті. Рукописи можуть остатися без змін лиш за
виїмковою просьбою автора.

Редакційний Комітет.

Журнал літератури, науки та громадського життя.

Число 8-10.

Чернівці, серпень—жовтень 1931.

Рік I.

П. Стах.

С Н И.

Чи ще скеруем ми човни
До любі Вкраїни,
Чи нам zostались тільки сні
Холодної чужини?...

О, любі сні — цілющий лік
На серця смертні рани! —
Пливе нудний за роком рік,
Та серденько не вяне...

Встає у снах Дніпро старий
І рев бурунів-змійв,
Над ним у славі осяйній
Золотоверхий Київ.

В уяві збуджений — майдан
Прадавньої Софії
І на коні баскім — гетьман,
І... мрії, мрії, мрії...

В рожевім сьйві мрій і снів,
Мов в квітах, наша туга,
І не страшна нам далеч днів —
Ворожая наруга!...

Роман Стефанович.

С О Н Е Т.

Дністрових скель граніт у темряві чорніє.
Вже західня заграва сховалась за гори.
І пільма ночі вкрила українські простори.
Скрізь тиша... Лиш в гаю щебучуть соловії.

Князь — місяць срібногорий зійшов з-за могили,
Купаєсь в сизих мряках дністрової долини.
Спить Галич і заснула Велика Вкраїна:
Їх пісні соловіїв збудити не сила...

Нещодавно блиск ясний осяяв блакити,
Облив потоком злата і землю і море:
У бій за волю встали України діти.

Та скоро кров збагрила українські прапори,
Світ ясний канув в безвість немов метеори,
А Волю завітчали намогильні квіти.

О. Яллового.

Зимовий краєвид.

Який чудовий день... На сонці сніг горить,
У самоцвітах промінистих, дорогих...
А ліс беріз — у шатах білих ввесь стоїть,
Немов палац в прекрасних взорів ледових...

Під ступнем сніг рипить морозом скутий скрізь,
За легким рухом — іней сиплється з верхів,
Завмер в снігах казково-дивний ліс беріз,
І тихо в нім... таємно так — як в царстві снів!

У тиші цій — задумі над вмерлим життям
В проміннях ясних сонця — сяє сніг увес,
І віщує про Весну — блакить небес...

Та ще далеко час, щоб таяти снігам,
Та ще далеко час весінних, юних днів —
І ліс беріз в снігах — чекає соловіїв!

Микола Марфієвич.

Мертвим душам.

Життя без борні і змагання
Марніє і вяне мов квітка;
А радощі, мрії бажання,
Забави, розкоші кохання,
Це гарна, блискуча позлітка.

Відважні, сильні, працьовиті
Не ждуть милосердя й крихітки.
Та ви, дармоїди неситі,
Ви, темні, понурі, сердиті,
Гоните за блиском позлітки.

В палатах розпусти й розкоші,
Живете мов звірі у клітці,
Щасливі, спокійні, хороші,
Безпечно збиваєте гроші —
І вірите сліпо — позлітці...

В обіймах „вільної любови”
Живете без сонця просвітку;
За очі чудові, за брови,
Складаєте вірші — промови,
І — мрієте все про позлітку.

Зреклися ви Неньки-Вкраїни,
Смієтесь з тієї сирітки;
Блукаєте вічно мов тіні,
І серед неволі — руїни,
Шукаєте блиску позлітки.

Шалійте, зловіщі демони!
Лиш ваші марні заробітки,
І гроші й достатки й поклони,
Це діти пустої мамони,
Люзія, щастя — позлітки.

Ярослав Ярий.

З „Пісень самоти”.

У присмерку.

*R. M. Rilke: „Ich liebe meines
Wesens Dunkelstunden“...*

Кімнатним присмерком сповиті сні —
До уст — шептання тулить самота...
...Мене так вабить щось, мене манить...
Так пристрасно розхилиє уста...

Хтось під вікном... (Чом туга блиском з віч?)
...Нічого! ах, нічого — хай я сам...
Иди собі, іди... і більш мене не клич,
Бо й самота — краса...

Акордами розприслими у жаль
Перлиться шепіт чару самоти —
...Просторо так, свобідно — мов роздаль
Розкрила смуткові своє свята святих...

В. Олесенко.

* * *

Вітрець дихнув, листок упав,
Зелений ніби... і блідий...
Сніжок упав, його припав...
Гей, скількож є й таких людей?!
Мені тебе, листочку, жаль,
Чому ти не летів у даль?!
Було в повітрі хоч тобі
Задержатись бодай на мить...
І вмерти з вітром в боротьбі,
А не упасти і зогнись...
Ой, жаль, листочку, так мені,
Що молод ти й уже в багні...

Й. Т. Підляшецький.

Слухай...

Базар шумів тисячними згуками-голосами й
його гомін розливався по всіх закамарках бруд-
ного міста.

Воно змагалось в завзятих торгах зі селом.

Продавали, купували, або-ж плуталися без ці-
лі, то сюди, то туди.

Вешталися одні поза одних і шукали того, чо-
го хотіли.

Серед цієї суматохи шниряли невидимі прима-
ри Кражі й Ошуки.

В шинках гнобив алкоголь своїх невільників
і вони кричали з горя.

Звінками ланцюхами пересувалися з рук до
рук гроші.

А хто проходив повз гурту людей, що окру-
жили сліпого, то приставав там і слухав.

Сліпий співав, пригравав собі на старій
ручній гармонії.

Плила сумна пісня сліпого, відбивалася від
базарного гомору та причалювала до сердець лю-
дей з гурту.

Вони мовчазно слухали.

Сліпий вдирався тому в їхні душі й співав
пісню їхнього життя.

— Чуєш? — шептала дівчина до милого, а
цей мовчав узявши вічі в сліпого.

Бліда жінка заспокоювала дочку, що хотіла
щось була питати: —

— Тихо... там співає... о! —

Хтось шептав заєдно:

— Слухай... слухай...! —

Тиснулися, нахилили голови до сліпого та
жадібно слухали.

Довкруги шумів базар.

Звінками ланцюхами, пересувалися з рук до
рук гроші.

А згодом, коли зайшло сонце, — базар за-
вмер.

Городський послугач світив уличні ліхтарні.
Під муром прикучнув босяк та насвистував
пісню сліпого.

— Тихо... слухай...!

Гриць Васько.

ЗАРОБІТКИ.

Високо піднявшись, ясно золотее сонечко тихо пліло по блакитному небі; йому не боронили чорні хмарки дивитись на світ Божий. Воно весело зазирає звисока на землю й від його теплоти все ожило — садки, лани, озера й усе, все...

Напившись доволі теплого весняного повітря, вбираючись у справжню силу на землі, все росло, зеленіло й розцвітало.

Садки неначе були обгорнуті білими, як сніг скатертями. Мов зелене величезне море затопило лани. На озері робили великий лемент тисячами отар жаби. З садків заглушували безліччю голосів усякої співучої птиці. Все зливалось у один галас і вчувалась якась свята гармонія. З легенька повівав запашний вітерець, задуваючи у всі щілинки. У всіх ожили і зацвили весняні струнки життя. Радів тепер кожний господар, оглянувши свій білий гайок — і в цім році буде велика користь.

Під вечір ще сильніше запашний вітерець обвіяв всіх і уже запахло від нього медом. Упившись ласками такого повітря, кожний без ліку радощів і дум, поспішав по різних чарівним куточкам. Молода челядь заздалегідь збиралась на вигоні, де собі весело розважалась.

Аж ось у одній біленькій хатці стукнуло у віконце і квартира піднялась. Це відчиняла мати, щоб напустити у хату цього свіжого повітря за для свого сина, котрий тепер лежав нерухомо на лаві; він був мертвий; він уже спав сном вічним і йому було байдуже до всього...

Цей покійник звався Андрієм; був він сином одних бідних людей. Ще з малку життя його було лише одна праця. Рано почав він свої мандрівки за Дніпро, добуваючи все той „насушний“.

В цьому році, коли він почував себе більш-менш дорослим — раніше всіх вирушив у свій похід, що й був у нього, останнім. Працюючи у величезному панському маєтку, Андрій одного разу після тяжкої непомилкової праці страшенно зтомлений — напився холодної води і пішов до спочинку. Рананько, коли його штовхнув хтось під бік, Андрій почув, що він не може вимовити ані слова — так стиснуло йому в грудях. Але перемагаючи себе, він встав і почав працювати. Ледви дотяг до вечора, а через ніч на ранок він був уже зовсім хорий.

Господар відіслав його спочатку до лікарні, а потім і зовсім відпустив до дому. Вернувся Андрій ледви через тиждень до дому, хорим на віки. Груді його боліли.

Не маючи і копійчини за душею, мати все-таки лишила його в дома. Не вважаючи на материне піклування, Андрій прожив кілька днів і одного тихого вечера — спочив сном віковичним.

А в цю пору, молоді хлопці, товариші Андрія, метушились, збиваючи для нього деревляну трумну. З похмурними обличчями, хлопці міцно забивали гвіздки, а молоді дівчата без перерви несли обремками пахучі цвіти і завітчували кришу трумни. Уже чути було, як міцно збивали деревляного хреста; це останнє ворухливо жахало серця молодих і старих.

Тяжко було дивитись на матір, що ледви ходила від горя, гірко, гірко плачучи — німіла коло холодного чола свого сина.

А тепер уже помалу молоді хлопці несли на дужих плечах свого незабутнього товариша.

Стали. Невеличка купка людей, обступивши трумну, зхилила голови над тілом небіщика і над їх головами панотець голосно виводив слова з Євангелії: „І аз воскресу його в останній день“.

Голос його залунав по гайочку, тихим повітрям знесені білі цвіточки з дерева, злегенька спаласть на трумну, немов би пращаючись.

І знову була піднята трумна і повагом винесена нагору, де була вирита уже свіжа яма.

— І мій ти, сину, моя ти рідна дитино, я-ж тебе, кохала, ростила і доглядала. Моя ти... Це був лемент і хлипання зовсім знесиленої матері.

Незабаром невеличкими купками люди спускались з гори у гирло білого села. Тільки ще довго виднілись хлопці, насипаючи високу могилу і забивали хреста.

— Царство тобі небесне, Андрію, не хотів з нами пожити...

Так промовив один побратим, ставлючи на землю свого заступу.

— Спи спокійно, наш дорогий Андрію!... — смутно промовила решта, коли уже перед ними стояв білий хрест і висока свіжа могила. Перехрестились і пішли.

Вечоріло. Сонце котилось до заходу і кидало золоте проміння тепер, на цю нову могилу, котра так хутко виросла у шовковій траві.

Незабаром вплив і місяць і також освітив вперше цей новий молодий спокій.

Степан Охримович (Львів).

Про ідеологічні підстави українського націоналізму.

Світові катаклізми, як остання війна, ніколи не залишаються без великих, прямо переломових наслідків на формування вселюдських ідей та без повалення признаваних дотепер незрушних засад; а зате бачимо винесення нових цінностей, не раз протилежних попереднім. Майбутні історики вже скоро вмітять вирізнити найдокладніше всі

ці впливи, вказати на причинний зв'язок між тим, що було й тим, що зявилося нове. Та не тільки майбутнє. Навіть сучасникам кидаються в вічі величезні зміни на всіх ділянках духового життя, в філософії, мистецтві, науці, політиці, величезна різниця між перед- і післявоєнним поколінням та ідеями, що їх захоплюють. За приклад вистарчить такий післявоєнний продукт як футуризм з усіма спорідненими напрямками, як філософія ненависти Шпенглера або й модний американізм, що чимраз більше вдирається в усі ділянки й прояви життя старого краю.

Для нас цікаві будуть перше всього духові зміни, що їх ми можемо запримітити в нашій національній психіці й ментальності й тут ми наткнемося в першу чергу на явище українського націоналізму. За останні роки появилось вже багато статей і окремих книжок, що виносять нові націоналістичні кличі, виступають талановиті ідеологи націоналізму, є й журнали, що з цієї спеціальної точки погляду приглядаються усім-же проявам нашого життя, — так, що схопити й з'ясувати істоту цього нового світогляду не представляє особливих труднощів.

Не можна сказати, щоб націоналізм був чимсь цілком новим, дотепер незаниманим у широкому світі за всі часи людської історії. Навпаки, ця ідея стара як світ і вічно жива, це всесвітня сила, двигун безустанної боротьби держав і націй, усіх великих історичних чинів. Він зацплений як природний інстинкт кожній здоровій людській суспільності, часом приглушений ворожою силою, а в вищих верствах витиснений чужою наукою, проявляється в різних видах і ступнях напруженості, але мимо того не тратить своєї непереможної, рішучої ролі в житті народів.

Націоналізм не чужий і історії української політичної думки. В багатьох моментах історії української державності, княжої й козацької, в політичному світогляді Шевченка, в творчості Лесі Українки, в діяльності „Револьюційної Української Партії“. В першій десятці нашого віку, в політичній і публіцистичній діяльності відомого самостійника Миколи Міхновського — ми видимо його в найчистішій формі. Він живий і сьогодні в широких народніх масах, але при цьому сьогодні, є всетаки чимсь зовсім новим на нашому ґрунті, чимсь що основно різниться від дотеперішнього політичного світогляду, дотеперішньої інтелігентської провідної верстви.

Український націоналізм оформлюється в окрему ідеологію тільки після війни й тут ми маємо шукати його початків. Наша програна в визвольній війні застала кожного докладно призадуматися над її глибшими причинами. Одні добачували їх в окремих випадках, у такому або іншому потягненні якоїсь провідної одиниці; другі в несподіваному збігові обставини, у великих су-

противностях самої боротьби. Націоналісти шукають цієї причини глибше в чомусь, що стало основою для таких, а не інших потягнень і таких вислідів, отже в **суб'єктивних передумовах, в національній свідомості, в волі нації жити окремим державним життям**. І приходять до висновку, що саме цього найважливішого основного нам бракувало. Наша психіка, наше **бажання здобути свою державу** було таке слабе, невиразне, нерішене й нескоординоване, що очевидно ніщо й не могло з нього вийти. Це не було для нас цілком природне змагання нації жити й розростатися в формах національно-державного життя, а це було в нас немов відорвана, тільки на половину засвоєна ідея, якій могли стати в дорозі навіть шиби й каміниці у Львові підчас його облоги, різні культурні й особисто матеріяльні інтереси, пересуди про вселюдську „рівність, справедливість і гуманність“, а ще більше всякі імпортовані соціальні і економічні доктрини про „міжнародне братерство“ чи про спільність економічних інтересів України й Московщини. Цю мішанину думок і стремлень, брак однієї твердої волі, ми бачили не тільки між провідниками безлічі партій, але й у державних мужів і виборців народу. Тільки в цьому причина невдачі та нового поневолення. Бож навіть **людина без сильної волі, без скоординованих стремлень** скоро загине між людьми, попаде під чужий вплив і стане предметом зневаги і експлуатації других. І хоч українська революція й визвольна війна стали для нас великою школою й великим зовом та джерелом нового духа нації, то ще в сьогоднішніх починаннях передвоєнних людей, в нашій „офіційній політиці“, в „соціалізмах“ та „угодовствах“ різних гатунків, лишається давня **психіка раба й провансальця**.

„Лиш цілковите перетворення, започаткування **зовсім нового духа** може нам допомогти“ — цитує Донцов німецького філософа Фіхте. Звідси береться переоцінка вартостей, виносяться нові принципи й цінності, народжується новий світогляд, що дістає в нас назву націоналізму. Піддаючи безпощадній критиці все старе й нездатне, обертаючись різко проти всього незгідного з своїми тезами — зеднує собі щораз ширші круги прихильників, головню між молодшою частиною громадянства.

Як і всякий світогляд, це суцільна система прийнятих цінностей, догм і поглядів від основних філософічних залогів аж до найконкретніших щоденних питань.

Націоналізм як світогляд підпадає під філософічну систему, що називається **волютаризмом**. Із філософії новіших часів, що заступають цей напрямок в цілості або частинно слід вичислити: Гегеля, Юма, Шопенгауера, Ніцше, Фіхте, Бергсона, Гійо, Шпенглера. Волютаризм протиставляється з одного боку матеріялізмові, бо сам є галу-

зю ідеалізму, з другого боку раціоналізмові й за початок життя й усіх річей визнає чинник нематеріальний, яким є **воля**. Ця воля до життя, до експанзії, до поширення свого стану посідання є питома кожній живучій істоті, отже й людині й саме ця субективна, немотивована **ірраціональна воля**, а ніякий матеріальний чи економічний інтерес і ніякі розумові вирахування — є **двигуном усяких людських ділань**. Впадаюче в око стремління людини забезпечити собі матеріальне існування є тільки звичайним зверхнім виявом волі до розросту, а ніколи її причиною й з правила для здобуття остаточної мети воно перечеркується силою тієїж самої волі. Розум-же, якого праця нераз попереджує наше ділання, знову не є його початком, а є тільки на послугах нашої життєвої сили. Звідси й поняття щастя зі становища волюнтаризму не є матеріальний добробут, не сума приємних почувань, що впливає з заспокоєння матеріальних потреб, а щастя є в самій **боротьбі, в змаганні, в перемозі**, що вказує на **силу як праджерело життя**. Поза боротьбою є розклад, смерть.

Це змагання до розросту, ця боротьба за буття кожної людської одиниці виявляється в формі нації, найістотнішої людської спільности. Усяке ділання проти неї від найгрубішого ренегатства й зради до недоцінювання лиш національної ідеї й звичайної ролі трутня не може бути корисним на дальшу мету й для одиниці, є збоченням від правильного шляху, є ненормальним, хоробливим явищем. Для нації знов як такої засадничою справою є не етнічний, географічний, мовний, чи економічний момент (хоч і вони мають своє дальше значіння), а **воля бути організованою в окрому політичну одиницю**, (американська нація, швайцарська, бельгійська нація). І тут велике значіння має історична **традиція** даної нації.

Кожна нація — це **скромий гатунок**, спецієс, людської породи, що є більшою одиницею суспільного життя й не може вже бути звязуваною в ніякі трівкіші сполуки (в виді „людства“ інтернаціоналу і т. п.). Відомий соціолог **Ренан** (в книжці: *Що таке нація?*) подає таку дефініцію нації „Нація — це велика спілка, що спирається на свідомості **жертв**, котрі спільно понесли й котрі готовиться в будучині понести, а дальше на здібності й виразно висказаному **бажанні вести дальше поспільне життя**“. — Як основи цього бажання, цієї колективної волі вчислює **проф. Ст. Рудницький** (у книжці: *„До основ українського націоналізму“* Прага-Відень, 1923), згідно з новішими поглядами в науці отих п'ять моментів: 1. Одна національна територія (природа краю). 2. Антропологічна расовість. 3. Окрема мова. 4. Історична традиція. 5. Національна культура. Як природник і у великій мірі матеріаліст проф. Рудницький віддає першостепенну вагу території й расовості. Зі становища волюнтаристичного світогляду ця во-

ля нації жити окремим самостійним життям не потребує та взагалі не надається до ніяких об'яснювань, вишукування основ і т. п. Вона є ірраціональна, вроджена, нераз несвідома й від усяких „природних“ чинників не так уже залежна, як вирахував собі інтелектуаліст професор. З генетичного боку належить все таки вирізнити велику й засадничу вагу історичної традиції. Це робить Ренан і навіть несвідомо проф. Рудницький (розділ про історичну традицію у нього найбільший).

Як сказано, воля, змагання одиниці виявляється в формі нації й для нації одиниця покликана до найбільшого самовідречення, бо добро нації є добром, є ідеєю одиниці. Нацією-ж є не, як кажуть соціалісти, сума обивателів даної хвилі, і хвилеве матеріальне щастя найбільшої кількості з них не є щастям нації, але нація то „живі, мертві і ненароджені“; це вічна ідея, для якої пожегтвувати певним відламом населення, певною клясою або навіть цілим поколінням даної доби, не є за великою жертвою.

Між поодинокими націями панує вічний і нічим уже негамований закон боротьби за існування. Сила, розріст нації, імперіялізм знаменує тільки нормальний розвиток, силу заложеної в нації ідеї. „Виявлювану в діланнях одиниць волю нації до розросту, пориву наперед і підбою не треба нічим обмежувати, тільки зміцнювати її“ (Донцов). Байки про „всесвітній мир“, про „міжнародне братерство“ розказують хиба ті, що сподіваються на тому свою качку спечи. Ясно, що й етика, яка обов'язує між членами однієї нації не може бути обов'язуюча між членами ворожих націй. Інакша є правда українська, інакша польська, інакша московська.

Волюнтаристичний світогляд виключає також рівність у межах нації. Нація є твором органічним і не може бути зложена з частин рівновартних і рівнозначних. Її будова, як будова цілого світу, людської одиниці й усякого органічного твору заховує певну **гієрархію**, степеневість, отже й мусить складатися з різних вартостей, в протиставленні до механічної сполуки, яку тільки можуть скласти рівні одиниці, (напрм. Гора піску). Кращі, сильніші одиниці, корпорації, чи кляси все вибиратимуться наперед. Тому й воля нації не виявляється плебісцитом, ані більшістю, нею вона часто фальшується і спинюється свобода ділання **ініціативної меншости**. Воля нації виявляється якраз у чинах ініціативної меншости, тих кращих одиниць і верств, що зуміли вибитися й здобути владу. Отже є свого роду аристократія, не родова, але аристократія справді найкращих, найсильніших. З цього зовсім не виходить, що націоналістичний світогляд удобряє атаманщину, анархічну боротьбу за владу між поодинокими особами. Для цього існують різні норми, представництво, вибір і т. п., відки дається тільки безоглядну рівність як прин-

цип, незрушиму засаду суспільного життя.

В націоналістичній етиці добро людської одиниці супроти добра нації немає значіння. Коли нація вимагає й бере в жертву майно й життя одиниць і навіть цілих поколінь, то це й є зовсім правильне. Право, свобода і вигоди окремої людини не можуть бути ніякими святощами у зрівнанні з правом на життя і свободою цілої нації.

Націоналізм бореться так само рішуче з поширенням у нас партикуляризмом, висуванням окремих інтересів і вигод осібних провінцій чи частин національної території, з усякими придніпрянськими, галицькими, чи навіть копичинськими патріотизмами. Немцям ніякої вузкої й ширшої батьківщини, а для мешканців усіх закутин України найдорожчий Київ.

Під одну міру з партикуляризмом треба поставити соціалізм, що під інтереси нації ставить інтереси класи і ідеологію тих політиків, для котрих найвищою метою є добробут даної генерації. Усі вони однаково, свідомо або несвідомо служать ~~високій~~ шлунковій ідеї. Партикуляризмові, класовості й дочасності національної ідеї протиставить націоналізм **всеукраїнство**, як вислів сильної зорганізованої волі нації до життя й розвитку.

Оцій єдиній, всеобіймаючій національній ідеї не може збувати й на напруженості. З того погляду для нації добре все, що скріплює її волю, її чинність, не добре все, що ділає в противному напрямі. Шкідливі напр. політичні „реальні здобутки“, якіб притупили думку широких мас про непримиримість української національної ідеї з польською, шкідливі є й усякі позитивістичні кличі, що звертають усю увагу на економічні чи культурні справи й кажуть сподіватися, що за успішним розвитком цих ділянок життя усе потрібне само прийде, бо вбивають активізм нації, скидають відповідальність з даного покоління на пізніші або й на автоматичність розвитку. **Активізм, емоціональність і фанатизм** мусять бути сталими прикметами національної ідеї.

Оце приблизно всі важніші, основні моменти ідеології націоналізму. У всіх цих моментах націоналізм зводить завзяту боротьбу з раціоналізмом Драгоманівщини. З окрома важний для нас Драгоманів, якого думка глибоко закорінені в світогляді пересічного українського інтелігента. Незвичайно жива й плідна діяльність Драгомана зокрема на галицьким ґрунті, це апостольство раціоналізму, голошення найвищої супрематії людського інтелекту, і однієї вселюдської правди, як раз обмежування волі нації до оборонного моменту, що рівнозначне з підриванням сили й здатності нації до життя.

„Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед широкого загалу її“ — каже в одній своїй статті Міхновський. Бо справ-

ді приходить ствердити, що англійський чи німецький або і польський соціаліст, навіть московський комуніст є більшим націоналістом, ніж наш найправіший націонал-демократ або й гетьманець. Причини цього явища, цієї суспільної хвороби треба шукати в наслідках довгого поневолення, в затраті психіки вільного чоловіка, так як і невольник з діда-прадіда, хоч скоро вловить підшептання кимсь там слово, що йому належить життя таке як його панові, то довго ще не вмітиме поводити себе так як пан, кожний його рух, кожна думка зраджує раба. Отак і в нас. А єдиний лік на цю суспільну хворобу — усвідомити собі й голосно визнати цю єдину правду, єдиний закон, яким **є нація у вічній боротьбі з другими націями**. Закон, що його визнають усі народи, тільки одні свідомо, якраз для цілей імперіялізму — маскують його, а другі хоч і мають на словах усякі соціалізми, як дальші потрібніші вимоги життя, підсвідомо одному націоналізмові служать. Ми-ж усі зверхній бліхтр, дешевеньку позлітку, беремо за само істотне й вислуговуємося чужим богам. Звідси теж усякі рецепти вдавати угодових, брати, що дають, а своє робити — для нас виключені. Не трудно передвидіти (зрештою ми вже мали змогу переконатися), що своєю ролею „практичних політиків“ ми так перенялися, що на зроблення „свого“ нам уже не стало би сили ні відваги — ми вби́ли тільки в собі й в широких масах останок здорового революційного духа. Між тим іде про відродження самої нації, про віщиплення їй здорових життєвих принципів, про вказання одинокого правдивого закону боротьби й абсолютної неприєднаності нашої ідеї з ідеєю наших ворогів, на що в нас очі більшими зайшли.

Щоб здержати просту лінію послідовного, здорового націоналізму, нашому „русинові“ не тільки не стає сили волі, він не годен спромогтися на більшу жертву, але в своїй манії „всесторонності“ і „гіперсправедливості“ він щоразу збочує з неї, щоб ратувати такий забобон як „демократизм“, то знов боїться, щоб ненаразитися на страшний закид „імперіялізму“ й „шовінізму“, а то й порахувавши всі „про“ і „контра“ зразу скаже: „це не для нас“, „не тратьте, куме сили“. Цей брак однієї ясної ідеї, великої догми, якій кожна одиниця свідомо чи підсвідомо булаб віддана з усім фанатизмом — це й є та рабська психіка, той вислід довговікової неволі.

Молоде покоління, що вийшло на шлях життя в геройську добу нашої історії, що на його очах спалахнув животворчий вогонь української революції, що зуміло скинути з себе атакістичний баласт рабської психіки, кидає новий клич: „Україна понад усе“. Це не само невірлике повторення німецького „Deutschland über alles“, не велика догма, якій не стане на перешкоді ніяка хуторянська мораль, ніякі вегетаріянські скрупули ані пацифіс-

тичні пересуди, ніякий закид односторонності, ніяке „чи виплатиться шкура за виправу“. Бо це сам закон життя, це зрозуміння порядку річей на світі.

Оце те нове, ця зміна в нашому національному світогляді після війни, що вправді ще молода, але зарисовується дуже виразно й не може не зачепити уваги кожного, що стежить за ходом подій нашого суспільного життя. І коли ми звикли тільки чекати звідкинебудь чогось нового для нас, то звідсіль напевно треба чекати.

Драгоманів і його програма.

З огляду на те, що в послідних роках говориться в політичній українській літературі дуже багато й про Драгоманова, а надто в періодичній укр. пресі доводиться нам читати про Драгоманова, його політичне „вірую“, його програму, й „орієнтацію“, погляди загально політичні й українсько-національні питання і т. д. й такі недоладні річі, що тямучому й з т. зв. драгоманівщиною сяк так ознайомленому чоловікові не дістається нічого іншого, як тільки за голову хвататись обома руками, не від речі булоб від часу до часу менше говорити про Драгоманова так собі на галь-паль, а скорше допускати його самого до слова в спосіб перепечатування деяких його думок із величезної скарбниці його друкованих праць. Такий спосіб трактування драгоманівщини бувби не тільки актом публіцистичної гідності сучасних письменників, але й достойним актом пієтизму супроти пам'яті одного із найкращих синів поневоленого нашого народу, якому великий Покійник не тільки що так щиро й запопадливо, але головн**о** **розумно**, систематично й науково служив через ціле своє многострадалне життя.

Жалко стає чоловікові, коли доводиться йому читати сьогодні про Драгоманова такі мудрощі, що його ідеї затуманюють голови сучасних українців, що ті його ідеї вже збанкрутували, а сам він не почував себе українцем тільки москалем і т. д. і т. д. Жалко стає, та не за Драгоманова, а за власних деяких письменників, що так легкодушно кидають фразами на ліво й на право, а то може й з вирахування, щоб тільки послужити своїй власній тенденційності коштом доброї пам'яті такого велитня духа й слова та коштом історичної правди. Такий спосіб писання являється не тільки шарлатанським, який осмішує нашу публіцистику в очах посторонніх тямучих людей, але в першій мірі шкодить нам самим, а головн**о** вводить у блуд молодше наше покоління, особливо на Буковині, яке нині майже вже й спромоги не має познакомитись із Драгомановим впрост з його оригінальних писань.

Зачнемо цим разом від Драгоманової програми. Ця програма була провідною ниткою в усій

його політичній діяльності через ціле життя, й він служив, для її здійснення працював і консеквентно держався виточеного дороговказу в ідейнім значінні в усіх своїх думках і працях. Ця програма й була основою для драгоманівської політичної школи, а в великій мірі й для т. зв. **радикальної** партії, яка особливо в Галичині переродила українську політику, поставила була її на твердий ґрунт, збудила в Галичині живу політичну думку в простонародній масі, викликала була небувалий доти **сміливий** політичний рух серед тієї маси й серед молоді та виховала цілі ряди громадських діячів, яких імена тісно зв'язані з політично-національним відродженням укр. народу. Ба не в самій тільки політиці зробила драгоманівщина своє! Навіть і в красному письменстві доконала вона великий переворот і дала нам Франка, Стефаника, Ковалева, Лукіяновича, Мартовича, Крушельницького і б. і. та цілий ряд прекрасних критиків і публіцистів із Павликом на чолі.

Ця програма напечатала в женеvській „Громаді“ (ч. 1. з р. 1880.). Іменно, почавши від р. 1877. став Драгоманов видавати в Женеві „Громаду“, українську часопись, що виходила неперіодично поодинокими книгами і присвячена була українським справам. З початку редагував „Громаду“ Драгоманів самий, а пізніше (1880) в спілці з Павликом і С. Подолінським.

Ось що кажеться на вступі до цієї програми дословно:

„Ми знаємо, як то тяжко братись за письменне видавництво на українській мові, та ще й за кордоном нашої Країни. Ми мусимо обертатись до народу, котрий не має державної (політичної) самостоячесті, котрого розірвано між двома великими царствами: Росією й Австро-Венгрією, і котрому через те зовсім не можна тепер проявити свою волю в своїх справах. До тогож ми, — невеличка купка українських громадіvців (соціалістів), відбита від своєї країни й без найменшої змоги прикладати безпосередно наші думки до праці серед нашого народу“.

„Тількиж в теперішній час нам нема іншого виходу, як закордонне видання, — бо троїсте ярмо: порядків царства російського й австро-венгурського над нашою країною, котре не дає їй волі політичної, господарської й освітньої, неволить слово й печать українську на стілько, що прихильникам якоїнебудь волі народу українського а надто громадіvцям, конче не можна просто й отверто вимовляти в себе дома свої думки й бажання про виправу людського життя“.

„Ці наші думки й бажання ося які:

I. В справах **політичних** ми бажаємо:

1. Рівного права для всякої особи, як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат усякої породи (раси).

2. Неодмінної волі слова, печаті й науки, зборів і товариств.

3. Безперешкодної самовправи (автономії) для кожної громади в її справах.

4. Повної самостоячості для вільної спілки (федерації) громад на всій Україні.

Україною ми звемо всю сторону від верху р. Тісси в теперішнім венгерському королевстві, на заході сонця, до р. Дону на сході й кубанську землю в теперішнім російському царстві, — від верху р. Нарева на півночі до Чорного моря на півдні, — усю ту землю, де гурт народу говорить українською мовою. В цій стороні найбільша частина всіх здобувачів, — цебто хліборобів і робітників, — Українці. Напроти того, велика частина чужинців: поляків, жидів, німців, венгрів, москвинів (руських), належать до тих, що звуть вищими, правдиве неробочими, станами, котрі тільки вжитують працю правдивих робітників. Тепер власне ці чужинці, котрих послали на Україну ті держави, що поневолили її в старі часи, та ті перевертні, що до них пристали, панують над Українцями і в господарстві, як люди багатші, і в справах політичних як начальства. Всякому народові шкодить неволя під чужими людьми, а з другого боку серед громад не мусить бути непрацюючих станів, а мусять вони складатись з самих здобувачів. Ось через що майже все одно: чи увільнити Україну од панування чужинців, чи увільнити громади українських здобувачів од непрацюючих станів: і так пани всяких пород повинні хоч усі стати робітниками, хоч покинути Україну. Інша річ працюючі громади волоські, болгарські, сербські, грецькі, московські, мазурські (польські), виселки німецькі, ремесники польські, жидівські й інші, що живуть у нашій країні: вони мусять мати в усьому рівне право й однакову волю з українцями. Їх товариства й громада будуть вільні од усякого примусу до звичаїв чи мови українського гурту, матимуть волю закладати свої школи: нижчі, середні й вищі й волю приставати до всякої спільности з гуртом тих народів, од котрих одійшли до України ті громади, виселки й товариства. Такі працюючі чужинці будуть для українців узлами, котрі привязуватимуть їх до всіх сусідних пород (націй), з котрими українці повинні приступити до великої всепорядної вільної спілки (інтернаціональної федерації).

Самостоячість (автономія) політична громади єсть, по нашій думці, воля кожної громади признатись до того народу й приступити до тієї спілки, до котрої вона сама хоче, а також воля кожна по своєму впорядкувати всі справи серед себе й усі стосунки до других громад.

II. В справах **господарських** (економічних) ми бажаємо:

5. Щоб усі сили природи й струменти, що потрібні для здобутку корисних людям річей, цеб то:

земля, вода з усім, що в них є, машини й фабрики й т. п. були просто в руках товариств і громад хліборобських і робітницьких і щоб люди не мусіли продавати свою працю в найми панам та багатирям, а робили просто на себе.

Ми думаємо, що спільна або гуртова власність і спільна гуртова праця доконче користніща для людей, ніж особна, алеж заразом думаємо, що те, яким способом перемінити особну власність (собину, батьківщину) на гуртову, а далі, як упорядкувати спільну працю і як ділити вжиток од неї, це й мусить залежати від доброї волі кожного товариства, кожної громади. Певно, що розвага й проба (практика) над потребами господарськими навчить особні громади не тільки спільності праці (кооперації) й розумному поділу вжитку од неї посеред самих громад, але й проміж громадами цілих країн і на цілому світі.

III. В справах **освітніх** (культурних) ми бажаємо:

6. Зросту випробованої (позитивної) науки про речі природні й громадські, а також умілостів з тією наукою звязаних.

Ми думаємо: що така наука й умілості (словесні, театр, малярство, різьба, музика) замінять зовсім теперішні віри, через котрі люди стільки ворогували й ворогують проміж себе. Поки-ж це настане через вільну науку й проповідь, то ми думаємо, що кожній людині, товариству, треба залишити волю держатись такої віри, якої вони хочуть, з тим тільки, щоб прихильні до кожної віри (християни, жида, магометанці й т. д.), до кожного братства (штунди, шалопути, гометанці й інші) содержували свої церкви й попів на свій кошт, щоб навіть на це не було й громадських податків, ані громадської праці, а кожний давав би на це від себе, коли сам забажає.

Ми не можемо тут розказати подрібно способи, котрими треба доходити, щоб сповнились всі оці наші бажання. Вступаючи з письменством, ми тим вже показуємо, що не відхиляємось від мирної праці для громадського поступу на перед (прогресу). Тим часом ми не маємо мирних надій. Ніде й ніколи докорінні зміни громадського життя не робились тільки мирним поступом. На Україні, ще може менше ніж деінде, можна сподіватись, щоб начальства й панства по волі зреклись свого панування й через те простому народові на Україні не обійтись без оружного бою й повстання (революції). Тільки це повстання передасть у руки хліборобських і робітницьких громад і товариств сили природи й струменти, потрібні для здобутку. Щоб-же старі панські стани й начальства не змогли потім захопити в свої руки знов що з громадського добра й не поновили свого панування, — треба, при першій нагоді, скасувати державне військо й позаводити громадське ко-

зацтво (міліцію), в котромуб кожний громадянин мав оружжя і знав з ним обертатись”.

Ось і ціла програма — навіть із маленьким коментарем. Хоч вона виставлена тільки для видавництва „Громади” а не як програма активної політичної партії, то все таки треба її вважати як ідеальне максимум політичної віри Драгоманова і його кружка. Програма радикальної партії в Галичині, хоч і обертається в рамках цієї програми, мусіла впрочім оглядатися на адміністраційні та карні закони, щоб взагалі бути можливою в Австрії а надто ще й в Галичині, з тодішніми її півазіацькими порядками.

Перспечатавши цю програму, не розходиться нам, щоб укажати на те, яка вона добра, неоспорима або практична. Зовсім ні! Нам розходиться про те, щоб доказати, як відважно (в свій час) говорив Драгоманів вже 50 літ тому назад і за цим він обстоював! Обстоював за річами, від яких навіть сьогодні всякого роду патріоти зимний піт на шкірі виступав — зі страху перед можливою втратою власних вигод. Розходиться нам дальше про те, щоб доказати, чим міг себе Драгоманів уважати, в виду змісту цієї програми, українцем, чи москалем. Яку територію він під словом „Україна” розумів, і як треба розуміти його „автономію” та „федерацію”. Ось у чім діло! Вже сама тільки докладна розбірка цієї програми мусить кожного совісного чоловіка переконати, що Драгоманова федерація являється чимсь ідеальним, навіть чимсь вищим від державних границь, федерація, про яку аж 50 літ пізніше став говорити французський міністер Бріян, і якому плескала в долоні вся Європа. Можна мати **тепер** всякі погляди про Драгоманові ідеї, але що **його** ідея федерації напевно здійсниться, хоч і по наших аж кітсках, це, для кожного критично думаючого чоловіка є настільки певним, час кільки він прийшов до пересвідчення, що поступенний **економічний розвій** у всіх теперішніх і будучих ще державах мусить допровадити до тієї федерації, наколи всі народи всіх держав втратять охоту себе взаємно пожерати.

Драгоманова програма не є програмою зі жмені та в рот, від нині до завтра. Його ідеалом є щастя всього працюючого людства. Одначе цей його ідеал не те що не перечить або не виключає волі, добробуту та цілковитої незалежності української нації, але навпаки **вимагає** їх як найкатегоричніше. Але всетаки треба мати на увазі й те, що лучаються одиниці, котрі звикли порпатися тільки на своїм смітничку, що не всілі піднестися понад ідеал своєї ковбаси та чарки і зрозуміти вже сьогодні Драгоманова... Та прийде час, що Драгоманів ідеал у цілій своїй основі здійсниться, а грядуче наше покоління з гордістю зможе крикнути на весь світ: Ми горді на нашого Драгоманова, бо

він один із перших вложив в скарбницю щастя всього людства лепту й від українського народу.

Ілярій Карбулицький

Військове самовиховання.

Хто бодай трохи цікавиться військовим питанням, для того є ясным, що військова справа стала перед нами у цілій своїй грозі від 1920. р., коли У. Г. А. опинилася за дротами таборів.

Цілий світ готується скрито й відверто до війни. І так всі держави впроваджують нові технічні винаходи, шукають спільників для своїх замірів. У тім шуканні на кожному кроці стрічаються вони з українським питанням і у звязку з тим творять різні концепції. Нема сумніву, що будуча війна втягне в шалений вир український нарід, який проливатиме кров та в додатку ще й на своїй власній території. Ми мусимо ту війну замінити **в нашу визвольну національну війну**, перебрати ініціативу до своїх рук, зробити гріб на нашій землі ворожим полкам і їх політичним концепціям. Ми мусимо приготувитися до тієї святої війни, а коли зайде потреба, мусимо самі зачати ту війну, кинути визов цілому світові й за всяку ціну мусимо вийти побідниками. Памятаймо, що наша девіза — „Українська Держава” — а для неї можна все посвятити.

Українська молодь це добре розуміє, що жадна війна, жадна революція, жадний зрив народу не вдасться без **військового вишкоду**.

Справа військового вишколу в нас під теперішню хвилю представляється гірше, ніж зле. Народи, що находилися колись, або тепер у такім положенні як ми, все були ліпше приготівані до війни. Поляки в 1863. р. не дивлячись на те, що мали ще багато старшин і генералів з 30-их років, самі в краю поставили дуже високо військовий вишкіл, який у ті часи взагалі представлявся дуже примітивно. Ходило головно, щоб вміти стріляти й орудувати шаблею. У Варшаві було перед вибухом повстання 1863. р. повно таких шкіл, де повстанці вчилися військового вишколу. Вони ще були в тім щасливім положенні, що з їх рухами симпатизували деякі держави й крім моральної давали їм матеріальну поміч, як ось Італія, яка заложила в Генуї польську старшинську школу, звідки вийшло велике число вишколених старшин. Сімпатії різних держав до тодішних визвольних польських рухів додавали полякам відваги й моральної сили в їх замірах.

І подібно ірляндці, завдяки своєму знаменитому вишколові, дали собі раду з англійцями. Це знання боротися з ворогом осягнули вони дуже тяжко, бо англійці не менш як поляки старалися не допустити підбитих до знання військової штуки. Цей військовий вишкіл здобули вони собі в спортивних товариствах.

На ці товариства звернули увагу по європейській війні всі держави, як побідники, так і переможені. Держави побідники удержують великі армії, щоб задержати в посіданні здобуті краї. Виживлення великих армій пожирає мільярдів суми, а що військо в тих часах, це школа, де нарід мається приготувати до війни, через те держави стараються досягнути це приготування в інший і дешевший спосіб. У всіх майже державах заведено тепер примусове **фізичне виховання**. Особливо побиті переможені народи, яким подиктовано мир у Версалі й яким обмежено контингенти активної армії, поклали велику вагу на фізичне виховання й спортові товариства. Розуміється, що перед веде тут Німеччина. Тут обов'язує фізичне виховання кожного горожанина. Члени спортових товариств числять кілька мільйонів, які за кілька днів можуть перемінитися в страшні й знані зі світової війни німецькі корпуси. Ці то спортові німецькі товариства пригадують французьким політикам Седан, а польським утрату коритара з Познанем. Як бачимо, нарід, який усе вмів доказати на полі боротьби свою боездатність, не перестає й далі удосконалюватися в тім напрямі.

А навіть у поляків, не дивлячись на те, що вони удержують понад стан активну армію, фізичне виховання по містах стоїть досить високо. Усі школи різних типів підлягають примусовому фізичному вихованню, що на ділі є військовим вишколом.

Боевий вишкіл можна досягнути не лиш у активній армії, але й у спортових товариствах. Такі товариства дають під деяким оглядом кращого вояка, як регулярна армія. В спортових товариствах виробляється більше почуття обов'язку, гордість, ініціатива, яка в будучій війні буде більш потрібна, ніж ґрунтовний вишкіл. При організації нашої армії нам треба буде мати великий засіб ініціативи, рішучості, відваги й енергії.

Треба пам'ятати слова Наполеона, що на $\frac{3}{4}$ рішає про перемогу **моральний** стан війська, а лиш $\frac{1}{4}$ його технічна сторінка. Тому не диво, що наші воєнні вожді, ген. Греків, побив під Одесою французькі війська, озброєні найновішими технічними воєнними засобами. Побідив передусім тому, що французькі війська **не хотіли** битися, а наші, хоч здалека не дорівнювали їхній силі й озброєнню, горіли бажанням боротьби й перемоги.

Як представляється справа військового вишколу в нас? Зачнім од підстави, а саме від тих широких мас, які треба зорганізувати й вести до перемоги. Маса нашого народу має військовий вишкіл, але не добрий. Поміж нашими селянами є мало таких, які виносять ґрунтовний військовий вишкіл з польської армії. Польська армія не дає своїм жовнірам цього, що німецька Райхсвера. Особливо мало є між нашими селянами фаховців до спеціальних поодиноких ролей зброї, яка в ми-

нулій війні мала й у будучій матиме величезне примінення. Мало селян кінчить підстаршинські школи. Причиною такого поверховного вишколу є те, що польська армія є шовіністично-національна, а далі і пересадний режим, який забиває в наших людей обов'язковість і вироблює в них відразу до польського війська. Однак ці маси представляють ще добрий воєнний матеріал. При піднесенні національної свідомості й при добрім старшинським складі це буде навіть дуже велика сила, чого доказом є У. Г. А.

Ходить тепер про старшинський провід. Ми не мали ніколи доброго проводу, бо не було в нас відповідної кількості булавних старшин (крім козацької доби). Старшин, що брали участь у ми нулій світовій війні, є в нас мало. Останки з них займаються різними заняттями, що не мають нічого спільного з військом. Тільки деякі з них мають нагоду слідкувати за розвитком новочасної тактики й стратегії. Решта не займається військовими справами. З молодшого повоєнного покоління є вже трохи людей, які побачили польські старшинські школи. Через те їм припадає в першій мірі честь провадити українську війну. Однак ці будучі старшини є підготовані до ведення малих відділів, лиш до сотні, а виїмково до куреня. Булавних старшин у минулій війні було в нас дуже мало, а тепер майже їх нема. Хто з нас читав статті ген. Омеляновича-Павленка в „Національній Думці“ та сотника Я. в „Розбудові Нації“, той знає, як трагічно представляється в нас справа з булавними старшинами. Маємо тепер за кордоном, а навіть у краю кількадесят булавних старшин, однак їх буде за мало, щоб обсадити корпусні командні пости будучої української армії. Через брак тих старшин під Львовом ми утратили Львів і відступили перед польськими дивізіями, які мали знаменитий склад булавних старшин. Польський полковник Сопошніцкі пише в своїй книжці „Польсько-українська війна“, що наш-же нижчий старшинський склад був дуже добрий, натомість вищий провід не дописував. Погляд цього поляка підтверджує й от. Шухевич у своїх споминах.

Не могло воно бути в той час ліпше, бо на чолі бригад стояли сотники й поручники, лиш кілька бригад мали булавних старшин. Це доказ, що в нас мусів бути шалений брак булавних старшин, наколи поручники проводили бригадами, які звичайно були приготувані проводити не вище куренем. І з тим браком булавних старшин рахувався ген. Павленко, коли зі своїм штабом Мишковським почали організувати нашу армію. Вони оперли свою організацію на куренях, які складали бригаду. (Як відомо організація опирається на полках, а ці на дивізіях і корпусах). Наша організація армії не могла опертися на полки, бо не було людей, щоб обсадити штаби пол-

ків і бригад. Через те з браку булавних старшин сперлася наша армія на курені й бригади, які перейшли вже до історії й мають славу традицію.

Такий самий брак дається відчувати й в недалекій будуччині, чого доказом є статті таких авторитетних наших людей у військових справах про потребу вишколу булавних старшин. Правда, що в минулій війні були в нас вожди без фахової вищої освіти, що вже проводили досить великими відділами. Але вони давали лиш свою фірму, а стратегічну роботу виконували звичайні штабові старшини-чужинці. Однак це були рідкі випадки й надіятися на Наполеонів можна, але не пересадно.

Українська молодь мусить сама приготувати наріз до війни. Спосіб провадження війни змінюється й нам треба стежити за всіма досягненнями й змінами в веденні будучої війни. Ми не можемо бути заскочені будучими несподіванками воєнної техніки й стратегії. Поляки під оглядом цим стоять попереді. Нераз видно, як на подвіррі польської гімназії вчать ученики накладати газові маски. Рівнож і нам усім слід теоритично й практично ознайомлювати всіх про різні здобутки воєнної техніки в міру доступу до них. Поляки мають в цілій Польщі такі товариства під назвою „Związek oficerów rezerwy”. При допомозі цих товариств вони стараються дорівняти крок активній армії.

Дальшим нашим завданням є праця над **історією українського війська** від того часу, як наші предки нападали на Царгород аж до нинішньої доби. Всі народи мають гарно оброблену історію свого війська, лиш у нас крім поверховних писань нема нічого. А ми мали колись запорізьких полководців, які вводили в подив цілий світ своєю геніяльністю. І сором згадувати, що ми нащадки тих, що зі шаблею й з конем не розставлялися, так мало маємо з ними спільного. Поміж нами мусить витворитися пошана до військового стану. Мусимо відгребати давню славу й стати вояками української армії. Мусимо на тім полі узятися сильно до праці. Військовий вишкіл вимагає солідної й безперервної праці. Треба навчитися передусім думати по військовому, треба вироблювати собі того військового духа, який з такою силою вибухає з цілої нашої історії. Але треба знати в який спосіб боролися наші батьки з ворогами. Треба відгребати воєнного генія наших предків і пристосувати до теперішньої тактики.

Каже маршал Фош, що стратегія не змінюється, лиш чинники, якими вона оперує, улягають зміні. Так і ми через студіювання української військової історії можемо витворити своєрідну нашу **тактику**, до якої змусимо застосуватися й ворога. Не треба страхатися, що ми не матимем того технічного озброєння, що матимуть наші вороги.

Треба далі пізнати **воєнну географію нашої землі** й старатися відчувати в який спосіб найлегше її оборонити. Кажуть, що полковник Богун знав кожне місце на Україні догідне до боротьби. Це давало йому змогу побити ворога й придбати собі безсмертну славу. Знання воєнної географії нашої землі є дуже важливою для нас річчю, бо на нашій території відбуватиметься рухома війна. У нас по старому пануватиме по степах кінь і кіс, а бетон матиме менше примінення.

Через те берімся до військового самовишколу з таким запалом і ентузіазмом, з якими курені УГА рано до сходу сонця вмаширювали до Києва. Хто потрапить бодай на хвилю перенестися в положення тих героїв і відчувати ту боеву радість з перемоги, якій немає рівної на землі, той усе стремитиме, щоб хоч раз на життя пережити таку божеску хвилю й увійти в ряди тих героїв, від яких немає нічого кращого на землі.

Нам незадовго вже треба буде знести бій за Самостійну Соборну Українську Державу. Однак скажім собі в очі правду: в такому стані, як ми знаходимося, не вийдемо навіть поза Львів. Через те військова підготовка є нашим найбільшим наказом. Коли його не виконаємо, то не лише не здобудемо України від Кавказу по Карпати, але не вийдемо поза мурі своїх чотирьох стін.

Чорноморець.

Промисловість і війна.

Всім відомо, що війни в новіших часах усе більше механізуються, будують і напад і оборону на щораз усе нових досягненнях техніки — а в свою чергу сучасні техніка й промисловість усе більше милітаризуються й ставляться до послуг сучасній військовій справі. Механізація військового транспорту, боеві машини (танки, броневики), авіація та гази — усе це вказує, що війна майбутнього вже прямує до того, щоб заступити двобій людини з людиною, як це було в старих війнах, або людських колективів поміж собою, як ми це бачили в війнах минулого та й ще нашого століття, двобоєм військових машин, військової техніки й промисловости держав-комбатантів.

Ми далекі від того, щоб зовсім заперечувати значіння в війні окремого боевика, а тим більше значіння **ДУХУ** людини-боевика, які назавжди залишаться головною підставою перемоги; але мусимо визнати, що не **хорообрість** і не фізичні якості боевика-людини відіграватимуть головну роль в майбутній війні, а його розум, його знання й здібности.

Перемога вже не підготовлятиметься на полях бою та в головах боевих командантів, а в тиші лабораторій, в кабінетах інженерів і професорів, в майстернях фабрик та заводів. Там буде викута зброя перемоги, відтілюючи вона вийде на поле бою,

або понесеться під хмарами до запілля ворога — і завданням військових буде вміти цю зброю раціонально використати. Тому навіть на полях бою будуть більше потрібні старшини-інженіри, підстаршини-техніки та майстри й технічно підготовлені козаки, ніж звичайні муштрові старшини й вояки.

Завданням цієї-ж статті не є ані накреслення шляхів майбутньої промислової мобілізації якої-будь держави, ні встановлення зв'язку поміж війною й промисловістю, а на підставі досвідів минулої світової війни спосувати, зробити деяку прогнозу на майбутнє.

Велика світова війна в наслідок її довготривалості, великої кількості держав-комбатантів і великої ролі, яку відіграли в ній технічні засоби, дає нам безліч матеріалів в тому напрямі. Але, на жаль, всі ті статистичні матеріали, якими ми можемо розпоряджатися, ще не усистематизовані, наслідки минулої війни ще й до нині тривають і, викликана нею економічна еволюція ще не закінчена; все це дуже утруднює обслідування і можливість непохитних висновків.

Тяжко сказати — наскільки в усіх воюючих державах армія праці, що працювала на оборону країни була більшою або меншою від армії, що знаходилася на самому полі бою. Можна лише констатувати, що боротьба велася не лиш силами людини-вояка, а ще більше силами робітника, який достарчав цьому воякові знаряддя бою. Тут вже в перших часах війни виявилася повна невідповідність комбатантів, повне нерозуміння військових і політичних вождів ролі технічно-промислового запілля. На початках війни були в усіх державах комбатантів переведені безоглядні мобілізації, які вирвали найздоровіші й найбільш продуктивні маси населення від їх звичайної праці.

Таблиця I.

Країна	армія мирн. часу	всього мобілізовано	при початку мобіліз.	% мобіліз. населення
Росія	1,320.000	17,500.000	6,870.000	10 %
Франція	630.000	8,000.000	4,500.000	12 %
Німеччина	770.000	14,000.000	5,490.000	20 %

Можна рахувати, що половину населення кожної країни складають чоловіки, серед котрих на групу 18—45 років припадає коло 50 відсотків і як раз мобілізація до армії вирвала з цієї групи найбільший і найліпший кадр.

І ось що зробила мобілізація з цим продукційним елементом?

Таблиця II.

Країна	населення	всіх муж. в роб. віці	мобілі- зовано	лишилось муж. в роб. віці
Росія	170,000.000	42,500.000	17,500.000	25,000.000
Франція	40,000.000	10,000.000	8,000.000	2,000.000
Німеччина	70,000.000	17,000.000	14,000.000	3,000.000

В Росії був по даним проф. А. Чупрова на 1900. р. ще 20,000.000 зайвого робучого населен-

ня в наслідок слабого розвитку промислу й низького рівня розвитку сільського господарства, але гірше стояла справа в інших, західно-європейських державах, зокрема в Франції та Німеччині — де жадного зайвого населення в робучім віці перед війною не було й де навпаки притягались особливо на літні сільсько-господарські праці десятки робітників з других непромислових країн. Таким чином мобілізація особливо сильно вдарила по промисловості цих країн, що можемо бачити з наступної таблиці:

Таблиця III.

Країна	населення в роб. віці	зайвого роб. насел.	мобілізовано зан. працею	% роб. насел.
Росія	42,500.000	9,000.000	8,500.000	20 %
Франція	10,000.000	—	8,000.000	80 %
Німеччина	17,500.000	—	14,000.000	74.3 %

Таким чином війна відняла від промисловості держав-комбатантів колосальні продукційні вимоги в усіх галузях. Ці вимоги торкалися не лиш виробництва зброї та знаряддя для переведення війни на самих полях бою, але й виробництва більшої кількості їжі, одягу, взуття, тощо. Люди, що знаходяться в арміях зуживають пересічно значно більше, як продуктів їжі так і одягу, взуття т. і., ніж вони зуживали до мобілізації.

Так, по даним ген. Гермоніуса — в Росії промисловість працювала на 50—75 % виключно на армію та війну: вовняна — майже виключно бавовняна на 80 %, шкіряна на 67 %, й т. д.

Ще більші вимоги ставила війна до промисловості, що продукує зброю та військові знаряддя. Так проф. ген. Н. Головин в одній зі своїх лекцій наводить таблиці, які яскраво свідчать про ріст технічних потреб у Франції за часи світової війни.

Таблиця IV.

Назва	кількість в 1914 році	кількість в 1918 році
гармат траншейних	—	2.200
гармат польових легк.	3.700	6.500
гармат тяжких	300	5.500
Танків	—	більше 2.000
аеропланів	300	3.500
тягар. авт	600	92.000
постачання набоєм		
на 1 добу бою	14 тон	1.000 тон
набоїв на складі	—	35,000.000

Коли взяти під увагу запасні частини для всіх тих військових знарядів, що були вироблені в Франції за час війни, усякі приладдя до них і решті погонні та інші матеріали для використання, то можемо бачити, які колосальні вимоги поставила війна перед французькою промисловістю (хоч треба взяти під увагу й постачання Франції союзниками, а впершу чергу Америкою). Друга таблиця ще більш яскраво малює розвиток „механізації“ французької армії, а разом з тим і розви-

ток тих вимог, які ця „механізована армія” ставила до промисловости.

Таблиця V.

Склад франц. армії по різних родах зброї.

Рід зброї	1915 р.	1916 р.	1917 р.	1918 р.
піхота	71.6 %	66.7 %	56.9 %	50.4 %
артилерія	18.4 %	22.3 %	27.7 %	35.4 %
авіація	0.4 %	1.2 %	1.8 %	3.3 %
техн. війська	4.9 %	6.4 %	6.4 %	6.6 %

Отже в той час, як піхота зменшилася на 21.2 %, війська технічні збільшилися разом на 21.6 % (тобто збільшення їх пішло за рахунок другого роду зброї, що не має багато технічних вимог — кінноти), що поставило перед промисловістю великі вимоги не лиш в постачанню потрібними технічними матеріялами, а й вишколеним технічним персоналом.

Ясно, що потрібне несподіване збільшення вимог війни до промисловости, яке мало хто передвиджував, упало як грім на голову військового начальства, в руках якого за час війни фактично скупчилася вся сила влади, і примусило його шукати порятунку, як в притягненню до постачання армії союзних і неврільних держав, так і в повної мілітаризації власної промисловости. Не перераховуватимем всі ті заходи, що були пороблені в різних державах у звязку з цими технічними вимогами війни — вкажемо лиш, що багато з них було пороблено вже запізно. Так наприклад занадто пізно було переведено звільнення від мобілізації й навіть поворот з фронту кваліфікованих робітників, бо тоді вже значна їх частина, коли не більшість були або забиті вже або виведені зі строю з тяжкими ранами — стративши здібність до праці. Запізно було проведено й притягнення до участі в організації військової промисловости й ширших кол суспільства, зокрема приватних промисловців і фабрикантів. Причину такого запізнення треба шукати головно в тім, що всі відповідальні військові і цивільні керівники держави були переконані, що війна скінчиться за два-три місяці, а далі неосвідомлювали вони собі значіння, яке набирає техніка в сучасній війні.

Довелося рішати інакше проблему організації військової промисловости, а то шляхом скорочення продукції тих фабрик, що не працювали на оборону, шляхом притягнення до промислової праці жінок, інвалідів, стариків і навіть дітей. Притягнення до співпраці промисловців також допомогло організації та раціоналізації військової промисловости. Нарешті раціоналізація методів праці, скупчення керування цілою промисловістю в руках уряду — все це допомогло так-сяк вийти із складної ситуації, що повстала в звязку з технічними вимогами війни.

Як ми бачили, всі воюючі держави, за виключенням Німеччини, недоцінювали роль промисловости в сучасній механізованій війні й не мали ані

плану організації своєї промисловости, на випадок війни, ані не були підготовлені до неї технічно. Навіть Німеччина, яка єдина мала свій „мобілізаційний план промисловости” зробила помилку, розраховуючи на скорі закінчення війни.

Тепер на підставі досвідів цієї війни кожна держава розуміє військоове значіння промисловости й напевно має певні плани на випадок виникнення нової європейської війни. Зрозуміло, що всі ці плани з'являються військовою таємницею і не належать до відомо загалу, чим пояснюється створення при штабах „економічної розвідки”, яка тепер грає не меншу роль від розвідки військової.

Та на підставі досвідів минулої світової війни всеж можливо встановити ті завдання, що будуть поставлені перед промисловістю й той шлях, якими ці завдання можуть бути переведені до життя. Досвід світової війни показав, що в випадку виникнення війни промисловість мусить бути централізована, почати свою працю на оборону країни по певному, раніш виробленому, плану, мусить бути забезпечена, як сировиною так і працівним персоналом. Керування такою мілітаризованою промисловістю не сміє залишатися в руках приватного капіталу, але мусить наколи вже те остаточно перебрано державою до своїх рук, то в усякім разі мусить знаходитися під її контролею.

Так в минулу війну англійській уряд трестував усю промисловість, що була притягнена до праці на оборону, по окремих галузях продукції й сам ставав на чолі кожного треста, контролюючи, щоб праця велася трестами по лінії загальнонаціональних інтересів. Французький уряд також трестував свою військову промисловість, але перевів це трестування не по галузях промисловости, як це зробили англійці, а по районах, бажаючи використати дрібні промислові підприємства й кустарів при допомозі технічного інструктування більш слабих заводів.

Німеччина — єдина країна — комбатант, яка ще до початків війни склала повний план мобілізації промисловости, на принципах тогож трестування, при кінці дійшла до принципу примусової промислової повинности.

В Росії уряд не зумів узяти в свої руки трестування військової промисловости й воно було переведено самими промисловцями, при чому заснувалося декілька трестів, на чолі одних стояло військова команда („казенние заводи”), на чолі других добровільні або напівурядові організації (воєнно-пром. комітет, Земгор, тощо).

З цього ми бачимо, що план мобілізації промисловости мусить бути заснований на принципі концентрації промисловости й примусового об'єднання її в трести чи по роду продукції чи по принципу районування.

Другим наслідком війни була раціоналізація промислової техніки й значне збільшення засобів

продукції (що між іншим являється однією із головних причин сучасної післявійськової кризи й безробіття).

Третім наслідком війни було різне зниження продукції тих галузів промисловости, які не працювали на оборону країни. Воно сталося не лиш у державах — комбатантів, але й в країнах нейтральних, що брали активну участь в постачанні воюючим державам. Це зменшення пояснюється недостатчею робітників і сировини і також тим, що зиски від військових замовлень були значно вищими. А тимчасом внаслідок значного піднесення народнього доходу, що було звязано з загальним ростом продукції країни, попит на вироби цієї „битової промисловости“ дуже зріє і ціни її виробів безупинно йшли вгору. Це ріст цін продуктів „битової промисловости“ спричинявся до здорожіння життя й справедливих вимог підвищення зарівної платні, незадоволення населення й нарешті примусив уряди приступити до регулювання розподілу продуктів першої життєвої потреби й до досить суворой регламентації торгівлі.

Переглядаючи всі ці міри урядів, що вжито для організації військової (і невійськової) промисловости, мусимо взяти їх під увагу при плянах мобілізації промисловости, розуміється, внівши відповідні поправки зогляду на ті зміни, які безсумніву повстануть в майбутній війні внаслідок її ще більшої механізації.

Досвіди світової війни показали, що уряд не сміє занедбати й залишити без уваги ні промисловість, що працює безпосередньо на оборону країни, ні промисловість, яка працює для задоволення життєвих потреб мирного населення. Та й тяжко булоб різко розділити ці дві галузі — бо ми бачили в світовій війні, як цілком „мирні“ галузі промисловости притягалися до праці на оборону, як миловари виробляли найжахливішу зброю — гази — як фабрики та майстерні, що звичайно продукували невинні пуделка для бомбонів або дитячі бляшані забавки занялися виробництвом ручних гранат. Тому завданням уряду при складанні пляну мобілізації промисловости треба прийняти це під увагу й заздалегідь перевести відповідну класифікацію промислових підприємств країни під оглядом можливости їх пристосування до потреб оборони. Тоді всі промислові підприємства булиб поділені на такі групи: а) державні й приватні промислові підприємства, які працюють на оборону країни ще в часи спокою; б) державні та приватні підприємства, що працюють в часи спокою на задоволення битових потреб населення (наприклад: машинобудівельні, шкіряні, текстильні фабрики, тощо, (але під час війни автоматично переходить на військову працю) вироблення засобів військового транспорту, одягу на взуття для армії тощо); в) підприємства, які працюють цілком в галузі продукції щоденних потреб, але в часи війни мо-

жуть бути вжиті для праці на оборону (різні хемічні фабрики, фабрики й майстерні обробляючі бляху тощо), і нарешті г) промислові підприємства, що ні під яким оглядом не можуть бути вжиті для цілей оборони (жіночі капелюхи, конфекційні одяги, шовкові, тощо).

І ось по цій класифікації урядові органи, що будуть заняті плянами промислової оборони, мусять перевести й міри та закони, якіб забезпечили ці підприємства робучими руками, сировиною на раціональним технічним урядженням на випадок війни.

З досвідів минулої війни ми бачили, що все це почалося робитися по різних державах, але вже запізно. Тепер всі уряди будуть більш економні в питанні мобілізації кваліфікованого робітництва й одним з перших їх заходів буде мобілізація кваліфікованого робітництва, але не для відсилки до дієвой армії, а для праці на фабриках та заводах, працюючих на оборону країни. Така мобілізація мусить бути переведена в наслідок цілого ряду причин. По перше — ще за часів світової війни урядам воюючих держав довелося енергійно боротися з можливістю страйків і локавів на фабриках, що працювали на оборону; тепер соціальне напруження поміж працею й капіталом не тільки не зменшилося, а збільшилося, та й до того підсилюється штучно одною з держав, яка має своїм завданням переведення світової революції і натурально використає такий сприятливий момент, як війна, по мірі всіх своїх сил та можливостей.

По друге, за часів минулої війни помічалось, що кваліфіковані робітники в пошуканні вищого заробітку постійно переходили з однієї фабрики на другу й тим багато шкодили продукції тих заводів в наслідок зміни персоналу.

Нарешті ця мобілізація робітників буде на користь і йому самому, бо дозволить забезпечити як самих робітників персонально так і їх родини всіма тими вигодами, які припадають на долю фронтових вояків (пенсії, одяг, пайки, тощо).

Ця міра є конечною й заздалегідь державними органами мусить бути переведена відповідна реєстрація кваліфікованого робітництва, прийаті міри до підготовки його поширених кадрів, які будуть потрібні в звязку з поширенням продукції в випадку війни, і складений мобілізаційний плян спрямування мобілізованого робітництва до фабрик і заводів.

Навіть коли дивитися на цю міру з точки погляду чисто військової, то подібна „промислова мобілізація“ не відірве від дієвой армії багато доброго боевого матеріалу, бо як показав досвід минулої війни, більшість праці на фабриках, що працювали на оборону, може бути при існуванні стардарізації продукції переведена й не кваліфікованими силами (жінки, старші люди, тощо).

„Організація жіночої фабричної праці, пише проф. Гермоніус, — не викликала при існуванні масової фабрикації великих утруднень. Двох-трьох тижнів було досить, щоб привчити жінку, що ніколи не бачила станку до токарної праці... Звичайно на 10—15 станків був лиш оден доглядач... На третій рік війни можна було вже бачити жінок в ролі доглядачів.

Природно, що при „промисловій мобілізації” мусить бути переведена мобілізація не лиш самих робітників, але й вищого технічного персоналу й головне самих промислових підприємців. Рівночасно з тим мусить бути створений окреий орган, якому булаб підпорядкована уся мобілізована промисловість. Такому органу поза турботами по постачанню цієї промисловости робітниками, машинами та сировиною, належало б також зайнятися концентрацією її по трестах, по принципу виробництва або по принципу районування (це залежить від тих умов, у яких знаходиться промисловість країни), а також дійсне керування мобілізованими підприємствами. Досвіди минулої світової війни вказують, що цей час є найбільш сприятливим для збагачення одиниці-спекулянтів на рахунок нації й держави. В часи війни, більш ніж коли інде, творяться нові капіталісти, шаліють не прикриті нічим низькі егоїстичні мотиви збагачення, але війна потребує занадто багато жертв людських і матеріальних від нації, щоб це могло бути допущено. Хіба є нормальним явищем, що в той час, коли одна, більша, частина нації офірує не лиш свій добробут, але й життя для батьківщини, друга менша будує на цьому свій добробут, своє збагачення. І для нас не може бути двох думок. Пожертва капіталістів, промисловців і фінансистів своїми військовими зверх-зисками зявляється лиш їх повинністю по відношенні до держави. Тому керування приватною військовою промисловістю не мусить лиш обмежуватися однією формальною сторінкою, а мусить бути фактичним перебранням, фактичною націоналізацією цієї промисловости на час війни. Скільки втрачає держава при пануванні приватної промисловости мож на бачити зі слідуячого обрахунку:

Таблиця VI.

Ціни виробів „казьонних” і приватних заводів в Росії в 1916. р.

Назва виробів	середні ціни в Карбованцях приватн. заводи	держ. заводи
3 шрапнель	15 р. 32 к.	9.83
3 граната	12.13	9
48 бомба	45.58	30
42 шрапнель	70	48

З цієї таблиці бачимо скільки втрачає держава від того, що на час війни промисловість залишається в приватних руках.

Але й у мирні часи, в часи підготовки до нової війни, держава мусить заздалегідь приправля-

ти мобілізацію промисловости і то шляхом її ступневої націоналізації, зокрема тих її галузів, які можна віднести до першої категорії підприємств — прямо чи частинно працюючих на потребу оборони. Ще в мирний час орган, що заряджує мобілізаційним промисловим пляном, мусить старатися про раціоналізацію старих підприємств і організацію нових — причім мусить бути прийняте під увагу між іншими й географічне положення нових заводів. У світовій війні ми бачимо приклади подібної необмежености. Так наприклад рижські заводи А. Е. Г., що виробляли електротехнічні машини й приладдя для армії й флоту довелося застановити й евакуювати ще на самих початках війни — бо Ризі загрожувала німецька офензива.

Не знаємо чи тепер з розвитком авіації й далекосяглістю сучасних аеропланів, які в стані закидати бомбами й зруйнувати до щенту промислові центри далеко в запіллі, не доведеться державі й її органам призадуматися або над перенесенням фабрик, що працюють на оборону, в глибоке запілля або над збудуванням їх в місці неприступним для ворожих нападів — тобто під землею. Здається, що ніодна держава не приймає ще жадних заходів в цьому напрямку, а цілком певно перші кроки всіх воюючих держав при вибуху війни вестимуть до знищення боездатности ворога шляхом повітряних атак на його адміністративні і промислові центри.

Одним зі завдань того державного органу, якому доручиться керувати промисловою обороною країни являється також організація правильного функціонування й промисловости, яка задовольняє потреби країни предметами першої життєвої необхідности. Не треба забувати, що, щоб там не говорили, центральні держави, а в першу чергу Німеччина, програли світову війну не стільки в наслідок поразки на фронті, скільки в наслідок виснаження запілля й загальної втоми від війни, що також була наслідком тогож фізичного виснаження людей. Тому держава мусить потурбуватися правильним ходом продукції щоденних потреб, рівно як і виробленням раціонального пляну регулювання споживання її виробів шляхом відповідного розподілу продуктів її поміж населенням.

Таким чином завдання, які стоять перед органом, що керуватиме промисловим мобілізаційним пляном, дуже великі й відповідальні, але їх виконати мусяться. Промисловість насьогодні грає надто видатну роль в війні й при її неорганізованности можна сказати, що не дивлючися на всю хоробрість армії й на свою геніяльність її вождів, війну програє держава, що не зуміла мобілізувати свою промисловість ще в самих початках війни. У наш вік механізованої війни співпраця генерала, інженера й економіста є необхідною передумовою перемоги.

Осип Дуда.

Ідея та ідеал, як одні з передумов самостійності.

Мені однаково, чи буде
Я жить в Україні — чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісінько мені...

В неволі виріс, між чужими
І неоплаканий своїми
В неволі плачучи умру
І все з собою заберу.
Малого сліду на пикину
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі —
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові, молись,
Молися, сину: за Україну
Його замучили колись...

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні
Та не однаково мені.
Як Україну злії люде
Присплять лукаві і в вогні
Її, окрзделую збудять —
Ох, неоднаково мені...

Чується мені з-поза гробу голос генія Тараса.
Говорить: нехай — все одно, що зі мною станеться,
щоб тільки кохана моя батьківщина була вільною,
щоб не страдала...

Чи можемо де більше найти героїчної любови?
Ах, ні! — Вона останеться одинокою по всі часи.

Там горів ідеал. Яскраво немов сонце. Це говорив
устаами генія бог, а не пророк...

І десять років важкої неволі, грів цей ідеал розірвану
душу поета, тулив та голубив пошматоване, скривавлене
серце, кріпив, надавав передвчасно знемогтися, ступити,
збайдужити, полягти генієві, вливав віру — горячу,
тверду — що колись таки устане вона — оживана,
дорога воля України, окроплена вражою злою кров'ю...

Однаковісінько, вже більше як півстоліття тому,
говорить з-поза гробу дух генія і сьогодні...

Народ задовжений, окрадений, закутий мовчить.
Евразія бенкетує. Гуляють її червоні орди та
пустошать нашу — не свою землю...

А ми?... Нічого... Мовчки дивимося, позіхаємо,
нарікаємо, блукаємо манівцями, десь — не на
Україні — а на чужині, робимо рекляму — пропаганду
Україні, мовляв: край багатий, народ добросердний,
майте на увазі користи, якіби вам досталися від
України, тільки проженіть червоні орди — відбийте
нам нашу дорогу — не свою землю.

Жебраємо милостині, апелюємо до справедливості,
гуманності, філантропії чужинців.

Дармо! Не болить їх. Їм байдуже.

А ми на власні очі бачимо руїну страшну...

Там пекло. Україна пошматована, знищена,
сплюндрована...

І губиться всяка рекляма — пропаганда як голос
вопіючого в пустині.

Справедливість — вона тільки для сильних.
Волю не дарують нікому, немов ту милостиню.

Хто любить її, той мусить самий собі взяти її,
власними руками вибрати її з вогню-пожару.

А друга частина юродивих, проклятих синів
України, підлих рабів червоного божка, скріплює
ряди червоної орди, висміває по сатанічному, що
нам святе та дороге, шматує Україну та регочеться
пекельно, сатанічно:

— Ось і рай ми сотворили.

Проклятий рай червоний.

Дух Герострата — Ефіялта — Юди...

Прокинулася Україна. Та захлинувшись кров'ю
своїх таки дітей, застогнала та замовкла...

Забрящали кайдани надто важкі комуни...

І не схаминулися. А обіздрилися — вже за пізно
було...

Так. України сини — діти не відчували, бо в
горячому моменті пожару, божеські слова генія „Мені
однаково“.

Не горіла бо свята любов до ідеалу. —

Товпа затуманена, темна та голодна... Найвища
рація — бог існування для неї: жолудок.

За шмат гнилої ковбаси

у вас хоч маму попроси

то оддасте.

Чи не так в розпучі кричить пророк?

Так.

Страшний, шалений час, в якому живемо
Крайний матеріялізм затуманив широкі маси світу.

Шалений танок довкола золотого теляти.

Сьогодні ще тільки матерія в їх очах уявляє
собою вартість, все проче не варта нічого.

Оцей матеріялізм витискає своє пятно на товпі,
робить з цілого життя базар...

Ось, як висловлюється оден оксфордський біолог
про наше століття матеріялізму.

— Матеріялізм, колись наукова теорія, стала
сьогодні фатальною релігією мільйонів, але яка не є
нічим кращою та ліпшою, як забобонність, що стоїть на
тому самому рівні що й віра в опирів, чарівниць та чортів...

В оцьому багні, повільно тоне й Україна.

Комуна, майстер всього злого, неприродного,
перекрученого, ставить життя України догори ногами.

Систематично розкладає життя України як нації.

А ми стоїмо безсильні, придивляємося всьому
цьому і не виказуємо ніякого спротиву, не маємо
йому що протиставити.

Особисті спори, дрібничкові, вузькопрактичні та грубоутілітарні інтереси, ограниченість, релігія матеріалізму, розводнені, безкровні дебати, всякого роду чужі ідеології, якісь смішні, безхрибетні світогляди — виповняють вщерть наші думки.

Правда, любимо Україну, кожний по своєму, але поза цим не здаємо собі ніяковиського справоздання, хто й що таке вона та Україна, чого жадає від нас усіх, без різниці та що нам взаємну може дати...

Уявляючи собі вільну Україну, висовуємо таки себе на перший план — бачачи в ній невичерпане джерело наживи, корму для ненаситного, порожнього жолудка.

А час минає рівномірно — монотонно. Ми не запримічуємо, живемо з дня на день, дуримо себе голословними фразами й не оставляємо ніяковиського сліду, як той човен по воді.

Аж страшно згадати, що за контраст уявляємо ми собою в концерті народів.

Пригадуємося і невимовний біль стискає серце. Сорокмільйоновий народ, чи кілька його там начислюють, що його природа випосадила не як мачуха, але як мати, ситим чорноземом, багатствами підземелля, душевними здібностями тощо — а не уявляє собою для прочого світу хочаб таку вартість, як маленька Латвія, Естонія, Альбанія тощо.

Ніхто не числиться з нами.

Хіба не страшно? — Але чому? —

Уявм собі сьогодні клекотить в цілому світі Нібито — сьогоднішній мир, позаочно, скрито є напружений, горячковий, приготавлиється до завтрашньої війни. Під політурою миролюбних фраз та заяв міра сильних цього світу, горить вулкан, який хто знає чи не вибухне вже в найближчій завтра.

Горячково приготавлиються всі і побідники й побіджені.

Скріплюють з кожним днем свої кадри, розбудовують техніку, придумують оружжя страшніше одне від одного на знищення свого противника, ворога.

Не забувають жадного моменту; що лиш можна, використовують.

Настрій, мораль та ідеал ведуть певним шляхом.

Одна мета. Філософія їх існування та стремління певна та ясна.

— Нашій волі та інтересам нашої нації мусить підчинитися противник.

— Горе побідженим.

Боротьба в самому розгарі. Нікого не жалеться, з ніким не співчувається, не узнається ніяких формулів права та справедливости.

Право належить сильному. А ми й взагалі цілий наш народ, по невдалім зриві розгромлені,

обезсилені, стоїмо осторонь відсунені сильними та байдуже мовчимо й хіба що приглядаємося оцьому танкові.

Не творимо боєвих кадрів. Виглядає, немовби не мали ми що боронити. А хіба не маємо що боронити?

Скріплюємо чужі кадри, чужі ряди.

Народ рабів та слуг. Чужому богові служить, живе чужими ідеями, вірить в чужі ідеали та за них може вже в найближчій завтра боротися. Хіба не так? Бо він свого Бога не бачить. Дарма — наша душа-ідея безкровною, безсильною.

Вона не є імперативом, паном, який нетерпить нічого чужого.

Вона готова творити кожної хвилі всякого роду чудернацькі, безумні сімбіози, щоб тільки впиватися блаженим спокоем. Але коли того спокоею нема, струя шаленого століття жене нас кудась у незнане і не питає.

— Це наша трагедія. Вона може стати корінням нового поразення в близькій завтра...

Наші вороги знають ясно чого хочуть.

Товпа, маса без своєї думки — ідеї, без свого ідеалу скорше чи пізніше мусить загинути.

Сістиматичний розклад та пролітаризування широких мас хліборобства мають на цілі завдати остаточний, смертоносний удар національному життю України.

А що-ж протиставимо ми оцьому? Майже нічого. Наш провід спить.

Натворено дуже багато легенд у нас в послідніх часах. Говориться багато, навіть пишеться сентиментально плаксиві статті та всякого роду віщі пророкування, що мовляв ще трохи і терпець ввірветься, підійметься народ України, розкується, стрясє окови всяких орд.

Це самообман, яким потішає себе сентименталістичний провід.

Не такого оружжя потрібно.

Независим є наше життя. Уявляємо собою мінімальну вартість: як негри, індіяни, хінці, тощо.

Не маємо що протиставити нашим ворогам.

Земля наша — не своя. Народ мусить служити чужому богові, свого навіть і незнає. За чужі інтереси боротися мусить, за них і вмірати. Не маємо техніки, організованої потуги й доброго проводу немаємо також. Політичного проводу не маємо...

Що-ж ми маємо?...

Не дивлячись на це все, таки мусимо вірити, що — остаточно колись освободиться Україна, буде вільною, самостійною.

Нам осталося ще тільки одно-одніське оружжя, що є сильніше за весь матеріалізм цілого світу.

Це оружжя, це нічо інше як: мораль, своя думка — ідея та всеохоплюючий ідеал. Це сила, правда, для матеріалістів вона є смішна, незрозу-

міла, вона таки сила — цеж підойма всіх подви-
гів, побід, тріумфів.

Тіло можна вбити а дух ніколи.

Оцю силу нам скріплювати, розбудовувати
до фанатичности.

Нам потрібно свого бога, своєї віри, своєї
думки — ідеї та свого ідеалу.

Нас інтереси чужинців не сміють обходити,
бо їх інтереси завжди були нам, є і будуть воро-
жими. Це їхній світ добрий тільки для них, але
для нас потрібно нашого світу, щоб могли ми до-
вільно, природно розвиватися та не творити серед
народів так великий контраст.

Ідея та ідеал, це передумова.

Ідея та ідеал... Оце одинок, що нам остало-
ся та, яке не можуть забрати нам, хочби й найза-
некліші вороги.

Бо в наших грудях несемо ми оружжя, яке
ейльнішим за блескучу — холодну сталь, за смер-
тоносні кулі та утрійні гази, за весь плиткий, де-
шевий матеріалізм, за кайдани, ложні закони за-
войовників.

Ми мусимо ясно знати, що хочемо. Це не гра
— забавка, бо тут іде борня: бути чи не бути.

І дійсно, як приготуємо ми наші кадри на
завтра, до якого невідминим та непохитним кроком
провадить таки саме життя — такий і матимемо
успіх.

Це кінче нам знати й віцепити в масу, сотво-
рити сталеву конечність, а хочби й односторон-
ного фанатизму, але який буде для нашого націо-
нального організму здоровим, об який відіються
всі ворожі настуни, немов філі моря об гранітне
чоло скали.

Остаточно потреба зірвати з привычкою сен-
таментальности — іділі, смирного співжиття —
єімбіози, угодовщини та вирозуміння чужинців,
наших ворогів та благородности, яка каже: не вби-
вай, не роби собі право самий, Бог добрий, спра-
ведливий — він вже покарає...

Це безумно, що ми своїх ворогів цілі століття
розуміли, їхні права їм признавали, корилися пе-
ред їх рацією та плаксиво жебрали належне нам
право.

Ми не хочемо розуміти нікого, крім себе. На-
ше для нас богом-паном, все проче є не вартним.

Мусимо остаточно переродитися. Занехати
рабську психіку підлих слуг-плазунів-рабів, які
живуть для чужини, марнують для неї найкращі
сили молодости, стають дешевим погноєм чужої,
ялової ниви, сторожать чужі ідеї та ідеали та на
приказ пана безумно проливають свою кров, на-
ложують головою за чужі інтереси, як це дока-
зав у світовій війні цілий наш народ — без різни-
ці, чи були то ідеологи, творці нашого національ-
ного життя, чи були то наші пани (по формі) чи
інтелігенти годовані чужою культурою, чи півінте-
лігенти, чи по prostu широка маса — чернь...

Цього вже більше повторитися не сміє. Ми
хочемо жити — мусимо відкинути все що кволе,
недокровне, безхребетне.

Ми мусимо нашу психіку раба-слуги переро-
дити на психіку аристократа-пана...

Це є передумова.

Ідейність та ідеалізм, мусять раз на завсідги
витиснути з нашої розніжненої, дрібничкової, роз-
мріяної, годованої відпадками базару — душі:
рабство — а заповнити її незмінчивою вартостю
ідеї та ідеалу, протиставити золотому теляті прав-
дивого Бога.

І нічо нас не зможе звихнути. Недвозначно
знатимем своє місце, все будемо готові, вічно чу-
ватимем на постою та в відповідному моменті, в
пригідній хвилі дамо відсіч.

Більше ніхто не потрафить нас звести на ма-
нівці, годувати охлапами та відпадками нікчемно-
го базару.

Живемо в шаленім часі. Наша заражена Євро-
па з її панами з однієї старони, а ми поневолені з
другої сторони. І оця гнила Європа, зі своїми са-
танічними системами, релігією, демагогії, політи-
кою ошуканства, розбишацтвом, крадіжками, гноб-
ленням і т. д., висисає послідні з нас соки, галапа-
сує на нашому організмі, без різниці чи вона білу
має вивіску фашистичну шовіністичного націона-
лізму та національного капіталізму чи червону ви-
віску комуни...

Нас вдаряє в обличчя тільки підлий, ганебний
сміх оцієї Європи.

Обзиваємося, жаліємося, що нас кривдять,
то в одвіт оця таки Європа шкирить свої кляцаті,
кровожадні зуби та кланщає на нас.

Але нехай, це нас невідстрашить. Оця Європа,
це вже гнилий організм. І чи скорше чи пізніше,
а вона таки розпадеться.

Учімся нічого не просити, а довільно, власни-
ми руками брати свої права.

Правда, до цього потреба нам і засобів, оруж-
жя, боездатних борців та далекозорих, непохит-
них, немов гранітні скали провідників — полі-
тиків.

Але нехай осягнемо все, коли буде нам доро-
говказом: ідея та ідеал...

Учімся від всіх, від котрих тільки можемо на-
вчитися цієї ідейности та ідеалізму.

Учімся від Мойсея, який:

— Боровся та жив для свого народу. Чим бу-
ли для нього роскоші фараонських палат, чим
були для нього почести, власть-сила, як в його
серцю горіла любов неугасима до свого понево-
леного народу а до чужинців ненависть, коли в йо-
го душі жив-палав незвихнутий-світлий ідеал: ос-
вободити свій народ, завести його до обіцяної
землі.

І таки оцей Мойсей живе в своєму ідеалізмі,
бореться, страдає, осягає.

І не здійсниме для дрібничкових матеріялістів, які без авт, літаків, кораблів, гармат, скорострілів, міжнародньої пропаганди та реклами, базарного шуму та гамору — здійснює...

Не звихнена віра в ідеал, послідовність та фанатизм увінчуються перемогою, сонцем волі.

Кому є незнайом, що от на примір, великий муж Франції — Клемансо — більше чим пів століття душу поїв ідеалом, для нього жив, ним піддував цілого пів століття свідомість нації, все та всюди, де тільки міг підготовляв свій народ до рішучої борні, щоб остаточно по довгих роках змагання зломити гордий карок Німеччині, присилувати її коритися, приймати диктований мир, писаний кров'ю мільйонів по уподобію та інтересам Франції. Його називали тигром. І справді, він тигром — кровожадним хижаком, який на шматочки порозривав своїх противників-ворогів, між ними і нас, для добра, розквіту та гегемонії свого народу. Берім примір, творім і ми таких тигрів.

А кілька інших визначних мужів несли прапор борні, на якому немов сонця проміння сяли горячі — запальні слова: — ідея та ідеал..., та побідили під цим прапором, здобуваючи своєму народові велику, горячу іскру вогню — життя, солодку — золоту волю — свободу.

Болівор, Вашингтон, Вілгелм Тель, Леонід, Масарик і кілька можна їх начислити. Вони мусять бути для нас праобразом, вчителями. Від них учімся. Як той Леонід зробім та скажім:

— Прохожий, як ітимеш до Спарти, скажи, що ми тут полягли, як це велить закон батьківщини.

Ідеалізм та ідейність не робить чоловіка нездарним, кволим, нездібним до життя, а навпаки додає силу відpornости.

Зі сірих індівудів непереможного, дешевого матеріялу маси, творить дорогий клейнод — перлу, тверді сталеві чола гранітних скал, особистостей.

Хіба тисячі наших поляглих героїв, від Чорного моря аж по Сян, хіба не загірті ідеалом. Кидалися вони в вир, вогонь пожежу, щоб побідити, вибороти мрію — мрій волю Україні — або полягти?

Хіба свята, розлита кров мучеників дарма плила?

Ніколи! — Вона витиснула пятно, яке нестерти зловній руці ворожій, а хочби й як сильній...

Ідея та ідеал бути нам мусять релігією...

Оця релігія, вона одна тільки зможе загартувати маси, скріпити віру та силу духа, роблячи для нас неможливе — можливим.

У шаленім часі, в якому живемо, нема часу й думати над буденним щастям одиниць. Та-ж це кується доля та щастя будучих поколінь.

Хіба оставить нам рабство та неволю?...

Говориться в нас багато про ідейність та ідеалізм.

На жаль, в 99 випадках він є радше недостацею всякого ідеалу та круглою безідейністю...

В нашому родинному житті плекаються дрібні ідеали: наживи, посад, вигідного, спокійного життя, льоального слуги — горожанина, який ціле життя жадібно слідить за яким охляпом, відпадком панським...

Дитина ссе материнську грудь. І вже з молодком висисає вона глупість, підлість, безумність рабства тощо, яких називають чомусьто в нас ідейностями та ідеалізмами. Це й націховує наше життя.

Звісна річ, що в нас з домів аж у верхи стремління одно. Ми своє любимо, це правда, однак ця наша любов безхребетна — недокровна. Вона не то що не палить, но вона навіть і не гріє...

Від найраншого дитинства не заправлявані до думання невиказуємо власної ініціативи, або коли вже і спромогаємося на щось то виходить все дрібничкове, маленьке, карликувате. Нема розгону. Ми навчені виховані робити все на приказ, без свідомо.

Поверх цього дочислити всякі отруйні — гнилі політичні відпадки чужих ідей, якими кормлять по чужих школах наївну душу наших дітей, тай можемо мати ясний образ про нашу ідейність та ідеалізм. А з цим не поможемо Україні...

Якраз і оця безідейність робить нас нездарними: думати, боротися, дати відсіч всякого роду ворогам одної великої справи нашої пошматованої батьківщини.

Нам потрібно ідеалізму та ідейности. Це бо рішачі моменти в житті народів, вони-ж рішачими чинниками в борні: існування або неіснування.

Оцей чинник потреба нам плекати, виховувати.

Як? — Це є одно питання...

Розгляньмо.

Наша жінка, на жаль, але так воно є — живе пересічно окутана мраковиною будня, пересудів та прози, дрібничкове життя самиці.

Своє завдання в житті, великому змагання нашої думки — ідеї до сонця, волі — свободи, не розуміє або дуже слабо розуміє...

Живе більше безідейністю, змислами, інстинктом, для змислів або як хоче більше практично, в розумінні нашого матеріялістичного, дрібничкового, плиткого століття.

Всяка еманципація, це тільки політура...

Для неї це самозрозумілим, а радше противним, що вона в першій мірі покликана бути мамою будучої генерації.

А коли й родить дітей, то зовсім припадково, бо так дав Бог, а не щоби мала будь яку думку, що хоче творити. А вона могла-б, коли-б хотіла та мала зрозуміння створити нам Наполіонів, Бісмарків, Масариків, тощо.

І зрозуміла в нас ця жінщина родити дітей — тіло без душі.

Сама немаючи щось вище вартного чим проза та дешевий крам базару, неможе й нічого дати дітям. Оскільки краще мусіла би представлятися наша справа, наколи-б наша жінщина була носієм нашої ідеї, — думки, наших аспірацій волі — свободи та самостійного життя, не слуги покійного, льояльного, а вpleкувала вже з молоком в дитину моральну вартість, формувала іще ненароджену дитину на ідейного борця, ідеаліста, який для батьківщини живе, за неї бориться й для неї жертвує а хочби й життя...

Вона би творила будуче покоління — відважне та сміливе, ідейне та запальне вільних синів та дочок України. Свій Бог би жив та чував. А на таке покоління нічия рука не може скути кайданів неволі — повільного конання...

Під цим зглядом не можемо видержати критики.

З другої сторони, муштини які беруться надавати родині тон, так само безідейні самчики, трутні, плиткі, буденні, дрібничкові, застрашені, ліниві, нездари, забобонні, повні дрібничкових пересудів та змислових жадоб, що не мають і найменшої думки — поняття та розуміння, що жінщину потреба виховати на маму своїх дітей.

Нашим муштинам вартнішим забавлятися по коршмах, любитися крадькома з другими самичками, мовляв раз чоловік жие — а в найліпшій разі бавиться політики, до півночі сидить по ключбах, ловити гави та збивати пльотки, чим виховувати свою родину, бути для неї душею та приготівляти цінних одиниць для загальної справи.

Такі родини творять дітей. І виростають діти полишені самі собі! Стоптаність ділочої душі шукає поживи. Заповнити хоче порожнечу яку оставляють родичі. Але з другої сторони, маючи примір своїх таки родичів, наслідують їх цілком мимовільно. І так виростає будучий чоловік, безідейний, індивід, без моральної вартости, змисловий, безхарактерний, без викристалізованої волі.

Але доходившися до всякого роду на змисли діляючих джерел звироднює — вихолощує, дичіє.

Так воно по містах, не ліпше воно й по селах, розуміється тільки в відмінних формах.

От в чому й діло.

Але якби мусіло виглядати, коли-б наша молодь вихованою була й знала, що вона творцем будучої генерації, яка має здвигнути на руїнах минулого та теперішнього новий твір — нову Україну. Колиб знали, що хочуть, маючи ідеал живий, творчий — виповнилиби достаточо своє завдання, стаючи батьками нового покоління особистостей, будівничих, активних, для яких буде це можливым, досягненим.

— Ідея та ідеал — це дороговказ в борні за свободу.

Він додає сили та віри в перемогу.

Підсумовуючи все сказане, мусимо собі недвозначно освідомити, що тільки під прапором ідеї та ідеалу досягнути нам нашого права.

Тому, ми молода генерація мусимо бути готовими. Скріплювати моральні сили та засталоувати їх. Це найбільша вартість, найсильніше, найтвердше оружжя, яким мусить розпоряджати кожний добрий жовнір.

Учитися всього, чого можемо навчитися. Не вадить в кого і де.

Тільки щоби висліди тієї науки були конструктивними, будучими та корисними для великої справи.

Ми мусимо нести зі собою готовий вже запас усього, бо голіруч Україні не можемо прислужитися нічим.

Україна не може нам дати більше нічого, як волю, сирий матеріал та широке поле праці — над рідним храмом.

Від нас вона і жде цієї праці, науки, знання, тощо...

Тому пам'ятаймо і будьмо готовими.

Ступаймо під прапором ідеї та ідеалу. А будуча історія України нас недвозначно, справедливо осудить.

Др. Павло Козак.

Про аперцепцію народів.

Мотто: „Велике слово свідкує про величчє того народу, що зачав його в глибині свого духа“.

П. Куліш.

Словом „аперцепція“ (з латинського „ad-perceptio“ — до вже даного йще приймати) означаємо ту невсипущу діяльність душі, яка синтетизує дані в свідомості вражіння з воскресаючими з „пам'яті“ слідами раніших переживань.

Іншими словами: ніяке переживання дійсности не є чистим витвором теперішности, а завдячує свою якість в меншій або більшій мірі завжди й чинникові, що зветься минулістю; по другій стороні те, що ми свого часу пережили, не лежить мертвотою на дні душі, а ділає в могутній спосіб на хід, форму та якість пізніших переживань.

Образець з щоденного життя хай пояснить повище сказане!

Йдучи в ночі лісом, чую нараз своєрідний хруск. Зараз виринає з пам'яті уява диких кабанів, яка з слуховим вражінням зливається в суцільну одність. Якби я був доповнив те саме вражіння уявою людей-рабівників, переживання булоб мало зовсім іншу ціху. Дперва за поміччю **душевних відгуків** (передовсім уявлень та понять, але й почувань та стремлень) змислове вражіння стає „переживанням“, стає частиною мого „я“. Як довго відгуків немає, так довго вражіння має ціху

„чужого“, „незрозумілого“, а коли відгуки слабкі та лиш на-пів свідомі, тоді це лиш поверховна зміна душі, якої слід скоро затирається, яка в коротці „забувається“.

Таке значіння мають відгуки душевні! Вони — розуміється — залежні від давніших переживань та від якості даного вражіння.

Та душевні відгуки не тільки що рішають, чи я дане вражіння буду вважати „знакомим“, „якось рідним“ та „зрозумілим“, чи навпаки „чужим“, але вони — раз появившись — відносяться крім того ще й якось „протекційно“ супроти поодиноких сторін та подробиць даного явища.

Подам знову образець з щоденного життя!

Кілька людей різного звання вибираються в спільну прогульку через гуцульські гори. Протекційне ділання душевних відгуків, які — як вже повище сказано — залежні не тільки від якості явища, але й від давніших переживань, від „минушних“ дотичної особи, або іншими словами: від її душевного устрою, в яким відблескується вся минулість, — безпроволочно виходить на яву.

І так в умі професора-природника виринає протягом прогульки безліч ідей та понять наукових, які з свого боку розвивають протекційну діяльність зглядом об'єктивних даних. Що поздовж рік тягнуться пишні „тераси“ — це професор замічає, — що там такого а такого роду каміння, що там такого й такого роду рослини, такого а такого роду звірята, і т. д. і т. д. —, це все доходить до його свідомості. Але професор-природознавець **не** замічає симфонії барв межи багатим в червоне строєм Гуцулів та зеленими кулісами гірських полонин та лісів. Та **саме це бачать** свідомо очі маляра, що бере участь в прогульці! Не схопив та не засвоїв собі професор ні пословиць, ні приговорів, ні зворотів, ні пісень —, бо не було в його „пам'яті“ (цебто душевним устроєм) такого роду моментів, які-б могли відгукуватися та протектувати ці речі. Та **саме це** чув свідомо та заховав глибоко в своїй душі — фольклорист товариства. А студент економії бачив увесь занепад дрібного господарства, бачив залежність від коршмаря, від власника лісів; а лікар бачив прояви різних недуг, що нищать ядро народу.

З наведеного приміру ясно виходить, що світ кожного „говорить“ іншим язиком. Декому він майже нічого не „каже“, а декому світ повний невичерпного багатства. Залежить це від устрою душі! Залежить це від того, чи душа багата на структурні моменти, які-б відгукувались на заклик та запускалися в інтересну „балачку“... Ці моменти душевного устрою становлять т. зв. „аперцепційну масу“, яка вирішує якість, хід та форму переживань.

Та нас цікавить властиво аперцепція народів! То-ж до річі!

Нарід — це множество одиниць, зв'язаних в суцільну одність, своєрідну суспільність. В який спосіб народи повстають, перетворюються та розпадаються, — це дуже цікаві питання, але вони нас тут не обходять. Факт є, що з причини різних обставин минулості та теперішності (природне окруження, головне заняття та всі долею суджені припадки) — як це нам почасти представляє історія, — народи мають своєрідне душевне життя-буття, якого зовнішній вираз різні звичаї та обичаї, різні закони, різні повір'я, різна штука та наука, взагалі різна культура, але передовсім **різна мова**.

Мова — цей живущий ввес слів, зворотів та фраз, вживаних одиницями дотичного народу, — відблескує вірно відрубність всієї ідеології, ба навіть зраджує присутність чи відсутність почувань та якостей стремління: зарівно так як лице-обличчя зраджує характер! І в однім і в другім випадку треба лиш бути здогадливим, бистроумним читачем, товмачем!

Пригляньмося раз ближче словотворенню, як воно відбувається сьогодні! Наші предки мабуть не відрізнялися надто від нас: хіба що вживали більше словесних „коренів“, а ми вже більше „пнів“.

Уявім собі отже, що ми поставлені нараз перед нове явище, н. пр. гасіння пожарів як звання. Це само собою многостороннє явище! Але ми, сприймаючи передовсім один момент того комплексу, творимо слово „пожарник“, затверджуючи тим чином нашу суб'єктивну односторонність. Французи з'аперціпували очевидно **іншу** сторону цього-ж явища, іменню ввихання біля помпи. Відповідно тій односторонній аперцепції, створене слово звучить „pompiier“. Так створені слова відблескують та затверджують суб'єктивну односторонність, якої причини належить шукати в душевним устроєм дотичного н. роду.

Тому зовсім не однаково, чи вчила нас говорити мати-Українка, чи мати-Німка! В словах матерної мови здійснюється основний душевний вплив „народу“ на своїх членів. Бо поодинокі слова — це явні знаки односторонньої, суб'єктивної предківської аперцепції **многосторонніх** явищ. Ми, потомки, підлягаємо мимоволі та лиш на-пів свідомо сугестіям, що бють з т. зв. внутрішньої форми слів („innere Sprachform“ — Wilhelm v. Humboldt).

Правда, не в кожному слові відома нам та предківська аперцепція! Нераз внутрішня форма затерлася; ми вживаємо сьогодні того слова в іншій, відмінній від колишнього, значінню. Та це виїмки! Загально можна сказати, що найкраще володітиме мовою той, що в нього слова задержали свою внутрішню форму, що в нього живуща ще аперцепція словотворчих предків.

Існує не раз і кілька слів для того самого явища, т. зв. синоніми. Хто ще свідомий внутрішньої форми слів, не буде вживати тих синонімів без вибору!! Бо хоч те саме реальне явище означене тими словами, та не та сама аперцепція, отже й не та сама сторона многостороннього явища! Чи я зужию слова „порічки“, чи слова „явірничі“, — річ та сама, іменно: певний кущ. Та слово „порічки“ сугерує предківську аперцепцію місця, де ті кущі ростуть, а слово „явірничі“ сугерує предківську аперцепцію форми листів з тих кущів. Так і внутрішня форма слів „мисливець“, „охотник“, „стрілець“ та „ловець“ вказує на відмінну аперцепцію дотичної особи; слів цих належить вживати в відповідну пору! І „по-друж-жя“ і „су-пруж-жя“ означають те саме явище; але в одному слові криється аперцепція, що двоє живуть дружно, а в другому слові, що двоє запряжені в те саме ярмо.

Від одмінних аперцепцій серед одного й того самого народу до одмінної аперцепції різних народів — лиш один крок!

„Sie feiern Hochzeit“ каже Німець, коли бачить, що двоє „справляють весілля“. „Hochzeit“ та „весілля“ відносяться до того самого явища; але аперцепція інша! На підставі свого душевного устрою Німець бачив свідомо, — але більш абстрактно —, **відмінність** тої **пори** зглядом звичайного життя-буття („hohe“ Zeit). Українець на підставі своєї ціхи бачив передовсім „**веселість**“, радість старих та молодих, гамір, частування, дотепну легкoduшність і т. д. Вже інакше бачить те саме явище Москаль! Слово „свадьба“ — зраджує аперцепцію **практичного переведення** злуки в дійсність: висилання та приймання сватів, а відтак спільні торжественні сходи́ни сватів, свих та молодих. Латинське слово „nuptiae“ (як і слово французьке „pose“, румунське „punta“; виражає аперцепцію **церемоніялу** (надівання серпанку, в яким приводили женихові молоду). Цікава аперцепція Англійця! „Wedding“ (від слова „wed“ = ставити заліг) означає „**обов'язатися морально**“. Яка наївна супротив тих всіх аперцепцій Греків! „Гамос“ — це слово в тісній зв'язі з словом, що означає „**творити**“. Цікава своїм реалізмом жидівська аперцепція! „Chatuna“ (від слова „chaton“ = сполучити) означає очевидно сполуку, при чому головне **посвоячення родин** („chaton“ = зять; „chotejn“ = тесть; „chotenet“ = теща!). В угорських словах „lakodalom“ зраджується знова селянська аперцепція „**хати**“ та „**співу**“.

Німецьке слово „Scham“ походить від „skam“ = скривати. Значить, чого чоловік стидається, це він **скриває**. Румун для того самого явища має слово „guşine“; значить, він з'аперціпував, що чоловік **червоніє**, коли стидається.

„Скупість“ відповідає аперцепції всілякого рода „**куп**“, що знаходяться в скупаря; німецький вираз „Geizigkeit“ сугерує образ **пристрасного ба-**

жання („gizen“); дуже влучна одна з грецьких аперцепцій: „фейто“! Слово це походить від „фейтестай“ = **здержатися** від чогось, не дозволяти собі на щонебудь. Друге грецьке слово „анелевтерія“ виражає, що вся ідеологія скупаря скована, механізована, одним словом **не-вільна**.

Якби так брати явище за явищем та аналізувати психологічне значіння відповідних слів, уживаних різними народами, можна-би передовсім робити цікаві заключення на душевний устрій, а з особна на ідеологію поодиноких народів; окрім того такі студії освободжають від односторонньої аперцепції, сугерованої матерною мовою.

Факт односторонньої аперцепції многостороннього явища, затверджений мовним виразом —, це головна причина тому, що так **трудно виразити абсолютно те саме** на різних языках. Спробуйте перевести на українську мову німецькі вирази: Heim, gemütlich, traut; або на німецьку мову українські слова: напасть, пропасниця, лихорадка, перекотиполе! Відповідне слово може й найдється, але більш чим сумнівно, чи і душевний відтінок буде ним виражений.

Своєрідна аперцепція народів зраджується ще більше в метафорах, зворотах та фразах. Німецькі метафори: „hartherzig“, „Nagelkopf“, німецькі звороти: „reinen Mund halten“, „Böses ausbrüten“, українські звороти та фрази: держати язик за зубами“, „голова макітриться“, „брати на зелений овес“ (= брати на довг на конт сумнівних будучих маєтків), або „це така, що кожному квітку пришиє“ (= хитро насміється); англійські звороти: „to be down in the mouth“ (= бути пригніченим), „by a shave“ (= майже); французькі звороти: „rire du bout des dents“ (= силуватись до усміху), „rendez-vous“ (= умовлена стріча) — це все непередаване як таке; треба не раз цілого речення, щоби виразити ту саму аперцепцію, що в другій мові виражається одним стислим зворотом.

Порізняючі мовознавці виходять звичайно від слова як такого і шукають в других мовах слів того самого кореня, чи пня. Виступає ясно взаємний вплив народів та їх мов („переняті слова і т. д.), видна і залежність від старших мов; вислідом цих студій видається, що є якась безконечна залежність; на своєрідність, оригінальність поодиноких мов увага звичайно не звернена!

Тут повинен виступити відділ **психологічних** порівнюючих мовознавців, які — виходячи від многостороннього **явища**, згідно комплексу явищ — констатували-би майже географічно-картографічно — різні аперцепції різних народів. Виявилося тоді, що область своєрідної аперцепції рідко коли тотожня з областю заселеною одним народом, а сягає далше: звичайно **кілька** народів мають ту саму аперцепцію (однаково, чи виражають її тим самим словесним корінем чи ні!), своєрідна аперцепція має **інші** границі.

Кілька примірів для повище сказаного:

Тотожня аперцепція — мимо відрубного словесного пня — виражена словами: „прихильний“, „geneigt“; „безголова“, „kopflosigkeit“; „прирікати“, „versprechen“; „Landmann“, „paysan“; передо всім в наукових виразах як „manuscriptum“, „Handschrift“, „рукопис“.

Своєрідна аперцепція — помимо того, що вживано чужого словесного пня — криється н. пр. під румунським словом „munca“ (= робота). Слово це безсумнівно славянського походження (мука). Та звісно, що славянські народи мають для того самого явища вираз „робота“ (від „раб“): славянська аперцепція отже та, що це діяльність питома рабам. Румун з'аперціпував в своєрідний спосіб тілесну та мабуть і душевну муку при тій діяльності, вживаючи для вираження славянського пня.

Докінчую цей малий нарис викликом:

Який цікавий був би **монументальний порівняльно-толковий словар на психологічнім тлі!** Писаний в якійнебудь мові, подавав би він в поазбучнім порядку слово за словом та його психологічне значіння; відтак малиб бути подані слова відповідні в **других** мовах з **їхнім** психологічним значінням. Поазбучний порядок слів був би тільки зверхною формою; властивий предмет студії було би **дотичне явище в аперцепції різних народів.**

Коби-то такий словар появилсь поперше в **українській** мові!

Н. Григорієв.

Кріза Англії.

Багато навіть досвідчених політиків не хочуть вірити, що могутня Англія, цариця морів, умірає, й сучасні її судоми політично-господарського життя (переговори з Ганді, падіння фунта, бунт моряків, усунення робітничої влади, перемога консерваторів на виборах під прапором охоронних мит, повстання на острові Кипрі і т. п. не випадкові. Про те фактом є, що один з історичних державних велетнів доживає віку.

Англія виросла й зміцнилася в ролі світової посередниці й кредиторки, що прибрала до своїх рук усі шляхи світу й обернула Лондон у світовий капшук.

Світова-ж війна несподівано розгромила її, розгромила непомітно, тихо, мирно, протягом десяти літ після заключення миру.

Гордий Альбійон, захопившись перед світовою війною гарячим бажанням знищити ближчого конкурента, Німеччину, не передбачив небезпеки від скріплення „союзників“. Тим часом так сталося. На місце знищеної німецької фльоти виросла більше небезпечна американська. З 5 мільйонів тон р. 1913. вона зросла на 15 мільйонів тон р. 1929.,

тобто: втрое. Англійська-ж фльота за цей час спромоглася зрости тільки з 20 мільйонів тон на 25 мільйонів тон, тоб то: лише на одну п'яту. Відношення морських сил Англії й Сполуч. Держав Америки змінилося з 4:1 на 5:3. Темп цієї зміни не спиняється й Англія залишається позаду Сп. Держ. Америки. Спинити це силою нема змоги, бо домінії невідомо з ним підуть. Правдивіше сказати: дуже відомо, що із-за цього вони з Англією не підуть.

Отже: фльота Англії (а вона тільки фльою й трималася) опинилася в меншості, а розвиток летунства дав змогу Європі взяти під пильну контролю Лондон. В той-же час Франція, накопичивши великі капітали та позичивши частину їх Англії (коло 5 мільярдів франків), Сполуч. Державам (коло 12 мільярдів франків), та Голландії й Швейцарії (коло 3 мільярдів франків), звідки їх позичила Німеччина, стала фактичним паном Європи. Таким чином з світового першенства зіпхнула Англію „союзниця“ Америка, а з європейського — „союзниця“ Франція. Зіпхнули тихо, непомітно, як „добрі приятелі“. Чому-ж „владичиця морів“ не боронилася, не пручалася? Бо до військової відсталості прилучилися внутрішні політичні й господарські болячки.

Домінії перестали бути мовчазним джерелом збогачування мешканців британських островів. Білі, жовті й чорні домінії, виконавши в час світової війни ролю рятівника не лиш метрополії, а й світової культури, дійшли до думки, що без них ні метрополія, ні Європа обійтись не можуть, бо вони є така сила, яка не лишень себе, а й других може захистити; а тому втратили респект перед Англією й зажадали самостійности. І то досить дружно, як ненавистники „кольорових“ (капський президент Герц), так і „кольорові“ (Ганді). Не тільки в Канаді, а й по інших домініях долляр та звязок з господарством Спол. Держав Америки стали ближчими й дорожчими за англійський „фунт“ та інтереси англійського виробництва.

В той-же час господарство метрополії занедало: 1. долляр став випихати „фунт“ зі світового ринку й англійці для скріплення фунту мусіли штучно перейти на золотий штандарт, а це спричинило дефляцію, що загальмувала фінансовий та промисловий рух; 2. гірництво через брак ринків, застарілість способів здобування вугілля та оплату німецьких репарацій вугіллям стало безприбутковим; 3. текстильне виробництво через нижчу оплату робітничих рук та модернішу й раціональнішу постановку виробництва в кольоніях, ніж в метрополії, теж зменчило прибутки або пересунулося в кольонії; це-ж англійської державности не тільки не підпірає, а навпаки творить господарську базу для повної державної самостійности кольоній. В Індіях зросла конкуренція „союзниці“ Японії, в Канаді та Півден. Америці „со-

юзниці“ Спол. Держав Америки в Європі — „союзниці“ Франції; все це погнало англійські капітали, які рахуються не з державними інтересами, а своїми власними, в домінії, де вони тісніше зв'язалися не з фунтом, а з долляром; американські позички оплачуються швидше, ніж англійські, американський крам приймається охотніш і т. п. З тих причин добробут мешканців метрополії, особливо робітників, надзвичайно підупав, і настав неспокій, який руйнує державу не менше за повстання.

Боротьба за відновлення першенства в світі, затримання кольоній в попередньому стані та налагодження господарства в метрополії знищує сили Англії. Спинити-ж цю виснажуючу боротьбу можна тільки: 1. зреченням претенсій на першенство, певним порозумінням з Сп. Державами та Францією на засадах компромісу; 2. порозумінням з домініями на основі певних уступок, та 3. переведенням радикальних внутрішніх соціально-економічних реформ, які-б віджили господарство метрополії та заспокоїли потреби працюючих мас.

На жаль, тепер нема такої сили, яка-б це все здійснила. Консерватори переповнені „престижем“ та вірою в „охоронні мита“ й „тверду руку“, як у кольоніях, так і супроти робітництва; ліберали згодні на уступки зовні, як супроти Америки та Франції, так і домінії („Вам свобода, а нам чинш“), але в відношенні до внутрішніх реформ мало чим одрізняються від консерваторів. Робітнича партія, одкидаючи „престіж“, „тверду руку“, „охоронні мита“ та вимагаючи громадської організації ввозу й вивозу сировини та засобів поживи не є ще так сильною, щоб могла це зробити власними силами. Друга спроба робітництва взяти владу в свої руки кінчилася невдачою, як і перша. Консерватори й ліберали не перешкоджали їй робити деякі „експерименти“ в зовнішній політиці, направлені на скріплення міжнароднього положення Англії, хочби й деякими уступками в сторону Сполучених Держав Америки, щоб тільки затримати „фунт“ на певній висоті. Всі партії привітали поїздку Мак-Доналда до Гувера, хоч фактично це була Каноса: припечатання капітуляції Англії. „Горді Брити“ використали навіть расову та культурну спорідненість народів Америки й Англії, та щоб витворити цілу ідеологію справдання Каноси: „схиляться перед Америкою не соромно, бо вона англійського походження, англійської мови, рівної цивілізації, а сильну флоту буде не проти Англії(?); співробітництво обидвох держав створить одну всесвітню силу; до того ж потреба зв'язків з домініями, змушує Англію до спілки з морською державою, щоб не було відтято шляхів до них; англійська мова захистить англійців від перемоги американців і об'єднає їх в один світовий союз, Балдвін особисто привітав Мак-Доналда за угоду з Америкою, вдоволений, що цю хоч і

необхідну, але принижуючу роботу пощастило здійснити руками не консервативної партії. Порозуміння однак з Америкою, хоч і не щире, загостило відносини з Європою, особливо Францією. Маючи 31.3 проц. експорту в Європу та 37.4 проц. імпорту з Європи, з одного боку, та опинившись під контролем європейських літаків, з другого, Англія не могла просто „наплювати“ на Європу й залишитися при старій splendid isolation. А швидкий зріст фінансової могутності Франції змушує шукати протиотрути. Тому консерватори й ліберали не тільки терпіли, а ще й підтримували „товаришування“ робітничої влади з Німеччиною Гінденбурга, як зі спільницею по нещастю. Про те в середині імперії, в справах господарських реформ та становища робітництва обидві партії рішучо поборювали робітничу владу. Єдиний фронт у зовнішній політиці спільного захисту ринків, потрібних не лиш англійським капіталістам, а й робітникам, у внутрішній політиці рішуче розвивався, не зважаючи на всю м'яккотілість і податливість робітничої влади. Становище робітництва не лиш не поліпшено, а навпаки погіршено: у гірників однято після страйку семигодинний робочий день, здобутий р. 1926., права робітничих організацій обрізано, аграрний закон (про заселення пасовищ та контроль цін) одкинуто верхньою палатою, шкільний закон (про затягнення держави до конфесійних шкіл) одкинуто, виробничий закон зіпсовано додатком лібералів про заборону страйків залізничникам та іншим комунікаційним робітникам, а для зменшення безробіття нічого серйозного не зроблено. Все це викликало невдоволення в широких робітничих масах і вимогу радикальнішої політики. Радикальніша-ж політика означала принаймні контролю в господарстві, як метрополії, так і домінії, та тісніший зв'язок між ними під спільним доглядом народніх мас. Це несподобалось ні англійським капіталістам, ні американським, бо для перших означало обмеження їх свавільства в визискуванні робітництва й споживачів, а для других — відтягнення домінії від зв'язку з американським господарством та приближення до метрополії, тоб то: обмеження поля визиску для американського капіталізму.

„Загравання“ з Німеччиною стрівожило Францію й остання вдарила по кешені спершу Німеччину, а потім і Англію, одібравши позички. Схвилювані англійські капіталісти кинулися за підмогою до американських колег. Останні використали це, щоб усунути небезпечну для них робітничу владу, експерименти якої могли-б примирити домінії з метрополією й в такий спосіб висмикнути зпід американського впливу. Англійські капіталісти, маючи свої причини невдоволення на робітничу владу легко прийняли цю вимогу. Краще піти на примирення з чужим капіталом-конкурентом, розподілити сфери впливу, поступитися перед ним

якоюсь часткою свого визиску, ніж примиритися з вимогами робітництва й цілком втратити можливості визиску, хоч це безперечно було-б на добро всієї держави. Робітничу владу усунено.

Капіталісти запевнили громадянство, що це єдиний спосіб затримати падіння „фунта“. Робітничі партія розкололась. Більшість залишилася на старих програмових позиціях, а меншість пішла разом з капіталістами рятувати „фунт“. Це означено „захистом державних, а не партійних інтересів“. Поскілщо ці інтереси в дійсності державні видко з того, що вони є інтересами тільки підприємців, які для підняття фунта не хочуть іти на радикальні реформи господарства під контролю всього громадянства, а намагаються всякими способами затримати лише старі привилеї визиску.

Краще дещо втратити в колоніях, але зберегти панування в метрополії. Робітничу владу усунено, парламент розпущено, громадянство залякано падінням „фунта“ і необхідністю для врятування його складення „національного уряду“, тоб то: уряду, який би слухався капіталу. З американським капіталом розпочато „дружні“ пертрактації. Все це схвилювало Францію. Спробувала вона осмикнути американців, потягнувши до дому своє золото, але це не застрашило „янків“. Поїздка Лавалю з тією-ж метою до Гувера не дала бажаних успіхів. Американці теж хочуть бути панамі світу. Франції не залишається нічого іншого, як натискати на Англію та Німеччину, що вона й робить, зтягаючи свої позички. Тому „фунт“ не скріплюється, хоч „національний уряд“ зібрав на виборах вражаючу більшість. Він не встані розв'язати тих суперечностей, які розідають Англію. Перед Англією, як і раніш стоять грізні питання: кудю йти? Назовні: піти з Спол. Державами — віддати свою долю в руки непевного союзника, але дуже певного й небезпечного конкурента; піти з Європою — одірватися від доміній, що господарські тісно зв'язані з Спол. Державами; піти з домініями — підпорядкуватися Спол. Державам, що інспірують їх. В середині: піти з консерваторами й запровадити охоронні цла — розійтися з Америкою, Європою й домініями; наrvatися на непосильну боротьбу: піти з лібералами й зберегти вільний торг — впустити американську гадюку не лиш в домінії, а й у метрополію; піти за робітничою партією з гаслом „ні вільна торгівля, ні охоронні мита, а громадська організація ввозу й вивозу сировини та засобів поживи“ — страшно, невідомо, а для багатьох просто невігдно. З того розпорошення громадської думки, розпорошення партій. Низка півмір, півпрограм, півпартій. Мослей ревізує консервативну програму в тім напрямку, що вимагає охоронних мит не лиш для метрополії, а й для доміній, щоб разом з ними творити одну господарську цілість; Балдвін обмежує охорону

тільки на виробі індустрії й засоби поживи. Саймон і Самуель ревізують ліберальну програму: перший зраджує трьохсотлітній традиції вільного торгу й підпірає Балдвіна, другий, виступаючи проти мит, критикує наближення до робітничої партії, а Лойд-Джордж, захищаючи чистоту партійної програми все таки збивається вліво до блоку з робітничою партією. Робітничі-ж партія колеться далі: Мак-Доналд рішуче й безповоротно загрузає в тенетах капіталістичного консервативно-ліберального блоку, а решта шукає виразніших засад своєї кристалізації. Факт, що в Англії не існує тепер реальної сили, яка-б могла вивести її з сутичок: тобто: забезпечити світовий мир зреченням претенсій на гегемонію, а внутрішній — угодою з домініями без прихованих апетитів та принаймні радикальною реформою, коли не повною революцією соціально-економічного ладу. Національний уряд зробити цього не встані, бо дуже різноманітний по своїх інтересах і світоглядах. Тому зовнішнє й внутрішнє напруження Англії не вщухає. Невмолімі об'єктивні закони державно-суспільного існування женуть її до розкладу. Застаріла державна форма та застарілі традиції не задовольняють вже тих конкретних потреб, які ставить сучасне реальне життя. Потрібні нові суспільні системи, нові способи, нові шляхи, нові сили.

Критика й бібліографія.

Арк. Животко.

Українська преса за сто років

(З приводу книги В. Ігнатієнка „Бібліографія української преси 1816—1916“ Харків-Київ. 1930. ДВУ).

Перед нами одна з небуденних бібліографічних праць, що звертає на себе увагу та мусить викликати глибоке зацікавлення не тільки бібліографа але й кожної культурної одиниці, а тим більш — українця. Це є книга В. Ігнатієнка п. нз. „Бібліографія української преси 1816—1916“, яку випустив у світ Український Науково-Дослідчий Інститут Книгознавства в Києві, як працю бібліографічної секції під редакцією Ю. Меженка й як четвертий том трудів цього Інституту.

Праця є вислідом роботи автора над українською періодикою, яку він провадив довший час, подаючи час від часу ті інформаційні відомості, що їх зустрічаємо в часописі „Життя і Революція“ 1925. р. XI. ч. II та в брошурі — „Українська Преса“ 1926. р.¹)

1 На останню свого часу ми звернули увагу, як на позитивне явище, ззначивши в ній ті хиби, що їх було нами помічено. (Див. „С Д.“ 1931. ч. 6/7 При цій нагоді проситься спр вити там ці друк похибки: ст. 29/І р. 32 має бути замість Наддніпрянщини має бути Наддністрянщині; ст. 29/ІІ р. 14 замість Харківській Демокр т має бути „Харк. Демокрит“; ст. 30/І р. 22 замість мимохїть має бути мимохїдь; ст. 31 в кінцевому реченні після слова „загадавши“ винищено: про окуповані українські землі, автор забув їх найбільшу частину).

Праця, над якою спиняємося ми тепер уявляє з себе з огляду кількотно-видавничого вже до певної міри закінчене ціле. Вона є властиво першою ґрунтовною працею в галузі бібліографії української періодики. Звертаючи на неї нашу увагу, хочемо поруч з оглядом її подати деякі доповнення, завваження та ті думки, що в'яжуться з її змістом.

Цілий зміст книги складається в таких розділів:

1. **Стаття голови бібліографічної секції В. Іванушкина**, у якій подано кілька думок щодо історії бібліографічної праці, про сучасні напрямки її в УСРР та дає оцінку праці В. Ігнатієнка.

2. **Передмова автора праці.**

3. **Числова характеристика розвитку української преси**, що характеризується такими таблицями:

а) зріст преси та територіальний розподіл її;

б) Поділ преси за ознакою періодичності її виходу;

в) Українська преса чужими мовами.

4. **Бібліографія української преси**, що поділяється на:

а) Показчик української преси на мові українській;

б) Показчик української преси на інших мовах.

5. **Список:** а) місць видань, б) видавців, в) редакторів, г) друкарень.

При складанні показчика автором взято — як він зазначає — принцип територіально-етнографічний, у комбінації з ознакою мови та з прилученням української преси, що виходила поза межами етнографічної української території.

В першій частині показчика подано часописи, що виходили як фонетичним правописом так і іншими (етимологічний, латинкою, драгоманівкою, кирилицею) з точною передачею їх.

Увесь матеріал зібрано разом і розкладено в хронологічному порядку за роками. Часописи кожного року подано в алфавітному порядку. Основним показчиком є — нова назва часопису щороку, поруч назви часописів, що виходили у відповідний рік взагалі.

Кожна нова назва часопису має сумлінно зібрані відомості, що їх взято чи то з самого часопису безпосередньо чи здобуто автором іншими шляхами, як напр., використання публікацій про українську пресу в формі статей, споминів, хронікальних заміток, оголошень, тощо.

Конкретно показчик кожного нового часопису має:

1. Назву часопису з точною передачею друку. 2. Підзаголовок та його зміни із зазначенням часу зміни. 3. Місце видання. 4. Роки видання. 5. Дата виходу першого числа. 6. Видавці. 7. Редактори. 8. Адреса де була редакція. 9. Адреси адміністрації. 10. Назва друкарні та її адреса.

11. формат паперу на сантиметри, на якому друковано часопис. 12. Передплата. 13. Скільки чисел вийшло (відповідно встановленим даним) та 14. Додатки та примітки.

Ціле століття, що його взято під розробку щодо преси українською мовою, автор ділить на такі два основні періоди:

1. рр. 1848—1904 включно. Період від виходу першого часопису українською мовою („Зоря Галицька“ 1848. Львів), розвиток української преси Наддністрянщини до революції в Росії 1905. р., коли на Наддніпрянській Україні виходить перший український часопис українською мовою („Хлібороб“, 1905).

2. рр. 1905—1916 — період поміж двох революцій в Росії, коли українська преса українською мовою існує на всіх українських землях.

Перший період автор ділить на три частини, а саме — 1. рр. 1848—1859 — консолідація українських громадських сил Наддністрянщини. 2. рр. 1860—1876 розвиток преси Наддністрянщини. 3. рр. 1877—1904 — зріст преси Наддністрянщини та участь у ній матеріально та літературно Наддніпрянських сил.

Зазначений розподіл зроблено автором, властиво, лиш у його передмові та почасти в таблицях, де подано цінний підсумок, в якому сухі й мертві на перший погляд стовбці цифр при глибшому їх розгляді стають живими свідками, що красномовніше й виразніше слів розповідають нам про розвиток громадсько-національної думки та про ті умови, в яких йому доводилося проходити.

Приглядаючися цій цифровій історії життя нашого народу, бачимо, що аж до 1905. р. преса українською мовою мала змогу існувати лиш на частині українських земель, а саме — на Наддністрянщині, де починаючи від 1848. р., що дає 24 назви українських часописів вона поступово розвивається доходячи до 51 назви в 1904. р. Беручи на увагу, що протягом цього часу поруч з виходом нових назв часописів відбувається припинення деяких попередніх (найбільше в р. 1895 — 15 час. і р. 1904 — 13 часописів) не можна казати не тільки про інтензивний розвиток, але навіть і про більш-менш нормальний. Було це наслідком тих умов існування преси, що найбільше характеризуються даними тогочасного тиражу, коли часопис часто-густо ледві мав яких 2—3 сотні, іноді й далеко менше передплатників. Таке становище безперечно мусіло впливати на розгортання пресової праці в напрямі обслуговування питань з різних галузів життя відповідними органами. З огляду ж на те, що потреби в освітленні різних сторін життя не тільки існували, але з кожним днем збільшувалися, бачимо спроби їм відповісти. Ці спроби й давали ту частину нових назв часописів, що збільшували загальну їх кількість. Але не

завжди могли вони витримати натиску матеріальних умов, що кінчалось припиненням того чи іншого органу або обеднанням питань різнородного характеру програмом якогось одного органу (напр. „Мирь“ — часопис для справ політичних, церковних, економічних, літературних. Львів і подібні). Зрештою на кількість назв української преси періоду 1848—1904 рр. безперечно впливав і той факт, що українське суспільство Наддніпрянщини цього часу ще не було настільки політично диференційоване, щоб це виразно відзначилося на напрямках преси. Лиш на передодні 80. років бачимо першу виразну ознаку такої диференціації, що виявилось в народженні першого соціалістичного органу „Громадський Друг“, думки якого в рр. 90. вже продовжували такі органи радикального напрямку, як „Народ“, „Громадський Голос“, та інші.

На Наддніпрянській Україні в цей період, як було вже зазначено жадного часопису українською мовою не було, як що не рахувати рукописного гумористичного часопису „Помиїниця“, що його видавав член Київської Старої Громади Лоначевський. Пояснюється це тим, що в цей час там панувала та чорна ніч, що найліпше характеризується злої пам'яті ціркулярами та „указами“ про цілковиту заборону українського друкованого слова.

Але коли на Наддніпрянщині того часу ми не бачимо преси українською мовою натомість бачимо тут вже в 1816. р. українську пресу на чужій мові — московській.

До 1848. р., коли на українських землях (Львів) з'являється перший український часопис на українській мові, українська періодика Наддніпрянщини хоч і одягнута в ношу російської великодержавности, єдина заступає українські інтереси, поширюючи думку української самосвідомості та становлячи українську справу на шлях наукового обґрунтування та дослідів. До цієї преси належали — „Украинский Вѣстникъ“ (1816. р.) щомісячний журнал, завданням якого було відбивати громадське життя України, „Украинский Журналъ“ (1824. р.), що був під впливом харківської української громади після 1848. р., „Кіевская Старина“ (1882 і далі) та не багато інших, що виходили на українських землях в межах Росії. Окрім того — журнал „Основа“, що виходив у Петербурзі та поруч з „Кієвською Стариною“ відіграв в українському відродженні поважну роль.

Лиш з 1905. р. отже з часу першої революції в Росії на Наддніпрянщині народжується преса українською мовою.

Першою ластівкою — був тижневик „Хлібороб“, що появився в Дубнях на Полтавщині дня 12. XI. 1905. за редакцією Миколи Шемета, кош-

том і заходами, як зазначає часопис, Лубенської Української Громади.²⁾

Характер і значіння цього першого українського часопису на своїй мові на Наддніпрянщині, коротко означає в своєму споміні про нього Н. Григорійв такими словами: „Хлібороб“ був революційним органом і свою місію будителя, запалювача й підпалювача виконав не зле“.³⁾

Яке вражіння зробив цей перший часопис на населення можна бачити зі спомінів Євг. Чикаленка, який спиняючись на цих часах каже, що появлення „Хлібороба“ в Києві зробило цілу сенсацію „...на вулицях просто виривали його з рук у газетчиків“. Щодо змісту то Є. Чикаленко каже: „Писалося в ньому дуже сміло й гостро“.⁴⁾

Всього „Хлібороба“ вийшло п'ять чисел, з яких ч. 4 було skonфісовано. Після ч. 5. часопис було заборонено владою.

Розходився цей перший часопис українською мовою на Наддніпрянщині в кількості 5000 примірників.

Другим часописом, що появився 1905. р. на Наддніпрянщині — був „Рідний Край“⁵⁾ тижневик, що протримався до 1907. р.

Зрештою дня 31. XII. 1905. р. вийшов на Наддніпрянщині перший український щоденник — „Громадська Думка“. Часопис цей почали видавати Євг. Чикаленко та В. Леонтович при великій матеріальній підтримці українського магната В. Сіміренка. Фактичним і відданим часописові редактором був Ф. Матушевський.⁶⁾

В основу програму часопису покладено було програм Рад.-Дем. Партії.⁷⁾ Видано було першого числа в кількості 5000 прим., але це перше число було зараз-же по виході skonфісовано. Після того в 1906. р. вийшло ще 21 чисел після чого видання часопису було вже заборонено.⁸⁾

Отже — початки української преси на українській мові на Наддніпрянщині виявилися 1905. р. в трьох назвах. В цей час на Наддніпрянщині її розвиток дійшов вже до 52 назв.

Рік 1906. на Наддніпрянщині відзначився зростом назв до 17, серед яких бачимо спроби видання соціалістичної преси, що постійно підпада-

2) В. Королів-Старий у споміні про появлення цього часопису каже, що він вийшов „коштом і зусиллям лубенського ділача Шемета“ („Ювілейна згадка“ — „Тризуб“ 1930 21. XII. ч. 48)

3) Н. Григорійв — „25 літ назад“. — „Українська Кореспонденція“ Прага. 1931. 9. I. ч. 3.

4) Євг. Чикаленко — „Спогади. 1861-1907“ Львів. 1926. ч. III ст. 84.

5) До 25-річних роковин з дня виходу українського часопису „Рідний Край“. У цій статті автор розглядає „Рідний Край“, як перший часопис українською мовою на Наддніпрянщині. — А. Ж.

6) Ф. Матушевський вмер 1919. р. в Греції де був послом УНР.

7) Євг. Чикаленко „Спогади. 1861-1907“ ч. III. Львів 1926. ст. 101.

8) У першій половині 1906. р. „Гром. Думка“ мала 4.093 передплатників, а в другій кількість впала до 1.509. (Євг. Чикаленко „Спогади“ ч. III. ст. 107).

ла конфіскації й даліше кількох чисел вже не могла виходити.

На рік 1907. кількість назв падає до 9., рік 1908. має вже тільки **вісім**. Пояснюється це тією редакцією, що запанувала після революційного руху 1905-6 р. Щойно з 1909. р. знову помічається піднесення, що доходить до найвищої цифри 19 на передодні світової війни (1913. р.), під час якої зразу-ж спадає до 9 назв в році 1915. На Наддніпрянщині в цей-же час невинно відбувається зріст, що в р. 1913. досягає до 80 назв — після чого під впливом умов зв'язаних зі світовою війною падає в році 1915. до 20 назв.

Звертаючи увагу на періодичність видань, бачимо, що по кількості назв, беручи всі українські землі, на першому місці стоять — **місячники**, на другому — **двотижневики**, на третьому — **тижневики** й щойно на четвертому, останньому — **щоденники** — найбільша кількість яких доходить лиш до 9 назв у році 1914 (очевидно до оповіщення війни).

Таким є в коротких словах, образок того шляху, яким йшла українська преса на українських етнографічних землях.

Переходячи до огляду праці В. Ігнатієнка з боку методологічного, мусимо в першу чергу звернути увагу на поділ преси на періоди. Як було вже зазначено — автор робить поділ за ознакою мови, беручи українську періодику лиш на українській мові — (1. період 1848—1904, 2. рр. 1905—1916). Тим часом ціла історія української преси, що неподільно зв'язана з історією українського відродження та виявлення укр. громадсько-національної думки фактично обіймає собою не тільки періодику, що виходила мовою чужою, але стояла на сторожі українських інтересів та ширила думку української самосвідомості. Складаючи огляд української преси автор праці цілком слушно охопив час від першого дня її появи — 1816. р. („Украинский Вѣстникъ“). Цілком послідовним на нашу думку, було б і поділ на періоди брати саме з цього часу. Таким чином ціле століття мусило б бути поділене не на два, але на три основні періоди, з яких першим періодом треба було б взяти період, коли українська думка мала свій вислів для й на всіх українських землях лиш в органах, що виходили на чужій (московській) мові. Це роки: 1816—1848.

Беручи самий показник преси мусимо спинитися на кількох моментах, що на нашу думку, відіграють поважне значіння при розгляді його, як помічника та провідника при студіях чи ознайомленні з українськими громадсько-національним життям і рухом доби відродження. А саме так завдання, така ціль мусіла б стояти чи не на першому місці. Перше на що мусимо звернути увагу це відсутність поділу преси на журнали й газети, що безперечно ускладнює користування. Друге — від-

сутність поділу преси за країнами. Поділ такий, на нашу думку, мусів би бути з тих причин, що умови розвитку та існування української преси в різних країнах українських земель були не однакові. Не кажучи вже про те, що поділ покажчика на країни дав би більший ефект, але він дав би й більшу зручність при студіях розвитку та існування преси в цих країнах, як відбитку громадсько-національного життя їх.

Зрештою відчувається в покажчику майже цілковита відсутність тих даних, котрі характеризували б напрямок того чи іншого часопису з погляду соціально-політичного.

На жаль все це мусимо констатувати. А тим часом переведення всього цього після вже переведеної автором праці могло бути легко здійснено й, властиво, не вимагало б від нього зайвих труднощів.

Повнота покажчика. Всього охоплено ним 616 назв, з яких 579 — що виходили українською мовою, включаючи сюди й усі говірки та 37 назв, що виходили чужими мовами та мовами мішаними, а саме: московською 23, німецькою 3, мадярською 1, польсько-укр. 8, нім.-польсько-укр. 1, есперанто 1.

При переведенні такої праці цілком зрозуміло, що могли трапитися пропуски чи різного роду похибки. Щодо пропусків то треба зазначити, що як на таку працю помічено нами їх зовсім небагато, хіба кілька, на які в інтересі доповнення й уважаємо доцільним звернути увагу.

Так пропущено:)

1. „Шляхи“ — місячник. Львів. 1914—1918. VI. Видає: Вид-во „Шляхи“-Федь-Федорців — Редактор: Федь Федорців.

2. „Робітник“ — щоденник — тижневик. Клівленд, Огайо. Вих. з 1914. р. Видає Редактор: не зазначено.

3. „Слово“ — тижневик. Харків. Вих. з 1915. 21. X.—1916. Видає: Ф. Камалов. Редактор: Ф. Камалов.

4. „Robitnyk“. Цюрих. Видає: Руский Кружок.

5. „Наше Життя“⁽¹⁰⁾ неперіодично. Петербург. Вих.: 1916—1917. При близькій участі Петерб. Ком. УСДРП. У 1916. р. виходив не легально. Друковано на міміографі.

6. „Юна Україна“⁽¹⁰⁾ рукописний, часопис, літературна, політична і організаційна Миргородської філії Всеукр. Юнацької Спілки. Миргород. 1915. XII. Вийшло одно число.

7. „У. С. С.“⁽¹¹⁾ неперіодично. Січ. Кіш. Вих. 1916—1917 гумористичний часопис. Вийшло 4 числа. У році 1916. вийшло три числа.

9) Подаємо на основі відомостей „Українського Історичного Кабінету в Празі“.

10) чч. 5 і 6 були свого часу автором зазначені в його брошури з 1926. р.-А. Ж.

8. „Бомба“¹¹⁾ періодичність незазначено. Вих. в полі над Стрипою. 1916. III. IV. перше число. До лютого 1917. р. появилось 3 числа. Рукописний. Виходив в одному примірнику. Гумористично-сатиричний. Видавала „Артистична горстка“.

9. „Україна“ — науковий та літературно-публіцистичний щомісячний журнал. Київ. Виходив 1907. р. I. число за січень.

10. „Ukrainische Korrespondenz“. Відень. 1914 — 1918. р.

11. „Народная Польза“ — Умань 1906. виходила на двох мовах.

12. „Пчеловодъ й Садоводъ“ — 1906. р. вийшло 3 числа на двох мовах.

13. „Помийниця“ — Київ. 1863. Рукописний гумористичний часопис. Вид. Лоначевський. Вийшло 4 числа.¹²⁾ (В 1919. р. переховались у бібліотеці Укр. Наукового Товариства).

14. „Соціаль-Демократ“ — Полтава. 1907. Орган краевого полтавського комітету УСДРП.

15. „На Розсвіті“. 1907. р.

Поза пропусками цих кількох часописів треба зазначити ще деякі пропуски щодо дат та інших відомостей в поданих автором часописах.

З таких пропусків треба зазначити:

1. „Просвітний Листок“ — (ч. покажчика — 556) — незазначено місяць виходу I. числа. Треба зазначити, що I. число вийшло X. 1915. р.

2. „Самопал“ — (число покажчика — 575) — останнє число вийшло 1916. р. VI.

Окрім того треба ще зазначити, що вийшло всього два числа після чого було припинено з наказу Січ. Коша.¹³⁾

3. „Руска Хата“ — (число покажчика — 272) — останнє число вийшло 1906. р. 5. I.

4. „Гасло“ — Чернівці (ч. покажчика 222) — зазначено, тільки, що виходило 1902. р. Як подає О. Гермайзе — „Гасло“ виходило так само ще й в році 1903., коли вийшло п'ять чисел.¹⁴⁾

5. „Вістник Союзу Визволення України“ — (ч. покажчика 531. — не зазначено дня виходу першого числа. Перше число вийшло дня 5. жовтня 1914. р.

6. „Другъ“ — (ч. покажчика 69) — виходив до липня 1877. р.

7. „Громадський Друг“ — (ч. покажчика 79) — перше число вийшло дня 13. IV. 1878 р. Друге число вийшло II. V. 1878. р. Перше число було сконфісковано в 5 місяцях, а ч. 2. було сконфісковане ціле.¹⁵⁾

11) Див. Андрій Бабюк: „Стрілецька преса“ — „Вістник Союзу Визволення України“ 1917. р. ч. 170.

12) Див. „Наше Минуте“ 19 9. р. ч. 1/2.

13) Андрій Бабюк: „Стрілецька преса“ — „Вістник Союзу Визволення України“ 1917. р. ч. 170.

14) О. Гермайзе: „Нариси з історії революційного руху на Україні“ „Книгоспілка“ т. I. ст. 145.

15) М. Возняк: „Громадський Друг“ — „Червоний Шлях“ 1929. ч. 4.

8. „Рілля“ — Виходило з 1910. р. I. XI.

9. „Самоходник“ — місце видання — Камінка коло Скольна. Виходив: з 1915. 21. VII. — 1917. р. (Після цього виноска: — А. Бабюк, Стрілецька преса — „Вістник Союзу Визволення України“ 1917. ч. 170).

10. „Громадська Думка“ — Київ. — Останнє число 190. вийшло 1906. р. 18. VIII.

Окрім зазначених пропусків помічено нами ще такі дрібні похибки:

1. Часопис „Городъ Небесний“ — що виходив на 10 мовах вміщено до першого покажчика — отже до часописів, що виходили на мові українській замість того, щоб умістити в другій, що відповідає взятому автором поділу. Так само „Військовий листок Штифлера“, що виходив на семи мовах (укр., нім., маляр., чеськ., польськ., рум., хорват.) вміщено до першого покажчика.

2. Двічі подано часопис „Вѣдомости Львовско-Архієпархіальни“ (чч. 139 і 159).

3. В часописі „Руске Слово“ — Шенандоа (ч. покажчика 156) зазначено, що перше число вийшло 22. I. 1892 р., а впримітці сказано, що останнє число (48) вийшло 31. XII. 1891. р. Так само і в початку стоїть рік видання 1891. Розбіжність у відомостях про „Український Вѣстник“, означаючи час існування журналу рр. 1816—1819, автор тут містить відомості про цей журнал П. Куліша, який у „Основі“ 1861. III. каже, що „Український Вѣстник“, перекратився в началѣ 1821. г. Вміщуючи цю відомість, автор, на жаль, не подбав про точне усталення дати, як також не спинився на цій розбіжності.

Зрештою кілька дрібних помилок в таблицях і т. д. на яких вже не спинятися.

Закінчуючи наш огляд та подаючи наші зауваження мусимо зазначити, що часи, коли при наукових студіях, опрацьованих різного роду питань чи то характеру суспільно-культурного, чи політичного, чи економічного і т. п. на пресовий матеріал був погляд, як на щось менш вартісне й другорядне — ці часи давно вже минули.

В останні часи використання при працях періодики набірає все більшого й більшого значіння. Тому цілком зрозумілим є звернення серйозної уваги на періодику й у нашому житті. Тому ж і працю В. Ігнатієнка мусимо привітати, як першу й до того ґрунтовну, солідну працю, що своїм змістом, не зважаючи на ті упущення, про які ми згадали, як в дзеркалі відбиває громадсько-національний процес українського відродження.

Др. Іван Максимчук: Кожухів. (Спомини). Видавнича кооператива „Червона Калина“, Львів 1930, ст. 100.

Кожухів, це місцевість недалеко Москви, де довелося перебути якийсь час в таборі інтернованих деяким частинам УГА в 1920. р. Попали сюди

старшини, стрільці і актори зі Збірної Станиці в Бірзулі. Їх перевезено вперед до Києва, тоді як поляки наступали проти більшовиків. В Києві держали їх кілька днів, а відтак, враз із стрільцями з Автопанцирного дивізіону, вивезено їх Дніпром і залізницею до Кожухова. Автор подає історію роззброєння та арештовання цих частин, як та-кож ті тяжкі хвили, що вони їх пережили, заки дісталися до табору. В Кожухові перебули вони більш місяця й автор згадує поіменно багато з інтернованих. Вполовині червня 1920 вивезли більшовики сотню старшин до Архангельська. З буковинців були між цими вивезеними пор. Теофіль Ілюк, сотник Юрко Кантемір, сотн. Михайло Купчанко і поручн. Найда. В дорозі з Архангельська на Соловки мав затопитися корабель і цілий транспорт загинув в морських хвилях.

Решту інтернованих, в числі 50—60, звільнено 10. липня 1920 і деякі з них дістали заняття в більшовицьких установах в Москві, а прочі виїхали до Казані, де був табір зложений з 700 до 800 стрільців. З Казані перевезено їх до Харкова, а звідси до Жмеринки в розпорядження Галицького Ревкому.

Ці спомини, це один з численних доказів, з якою послідовністю старалися більшовики винищувати нашу армію, цей національно свідомий елемент нашого народу. А помагали їм в тому ділі таки свої раби, що перейшли на ворожу службу й підмовляли стрільців, щоб „порахувалися самі зі своїми старшинами“ (ст. 28). Та були поміж ними й такі, що улекшували арештованим їх тяжке положення, тільки не все находили вони послух у більшовицьких властей.

Поодинокі сцени висвітлюють більшовицькі звірства, не говорячи вже про насильне забирання від арештованих одежі, грошей і т. і. У Винниці хотіли матроси поубивати всіх арештованих і тільки якомусь інвалідові, що викрикнув з сарказмом: „От мені герої, з гранатами ідуть на безборонних людей! Там на фронт з гранатами, арештовані до вас не належать!“ треба завдячити, що більше сотні людей не згинув з рук звироднілих матросів (ст. 21).

Розстріли, катовання в підземеллях чеки, заслання в околиці, де людина не може жити, — от що стріло наших героїв в „більшовицькій раю“ за ідею самостійної держави, а наші запродавці і зрадники ще й вихвалюють тих червоних катів...

С. Лакуста.

Dr. Paul Kozak: „Die Psychologie des Philosophen“.

8^о, стор. 24, Чернівці 1931.

В своїй праці „Психологія філософа“ автор ставить собі за завдання вияснити головні риси душі філософа, в типічному змислі („платонічної ідеї“).

Як в кожній великій людині, так і в філософа основною прикметою душі є **сила волі**.

Відносно теорії і практики можна розрізнити п'ять головних типів великих людей:

Теорія

Практика

Артист

Філософ

Діяч

Релігійний чоловік

Муж науки

Муж науки та практичний діяч, це два екстремі. Ідеальний філософ, це муж науки і практичний діяч. Подібно з артистом та людиною релігійною. Тільки кожний з них виходить у своїх поглядах на світ із різних точок погляду. **Артист** переживає інтуїтивно всякі враження із зовнішнього світу і передає їх в тонах, словах, барвах або іншими засобами. **Релігійний чоловік** глядить на світ і життя, як на гармонійну цілість. Для нього все діється з волі божої, все є конечним. Наколи **філософ** виходить із погляду, що у світі і загально в житті найбільше дисгармонії, напруження ітп. Тому ставить він собі за завдання розв'язати ці питання (проблеми). По їх розв'язанні переживає він подібні настрої, як і артист.

В житті однаке майже не стрічаються цілком чисті типи, але більше мішані.

Що до філософа то можна відрізнити такі типи:

1. Філософ — враз і реформатор (Сократ, Руссо, Ніцше);
2. Полігістор (Арістотель, Лайбніц, А. Кант);
3. Релігійний (Спіноза, Кант);
4. Артист (Платон, Ніцше).

Що до душевних переживань філософа, то їх можна запримітити вже у ранній його молодості. Найголовніші моменти для філософа — це моменти його творчості — **натхнення** (інспірація). Щоб момент натхнення не проминув безслідно, то філософ, як і артист повинен його зберегти на письмі. Однаке цей спосіб є дуже трудний, бо не легко висказати правдиво в словах те, що ми відчули. Тому кожний філософ має свої певні способи висказування думок на письмі. Тому говорить про філософів більш і менш доступних (після способу їх писання).

Що можна запримітити в душі кожного філософа, це боротьба з самим собою — та **пристрасть**, з якою слідить він розв'язання поставленої проблеми.

Автор повищої праці, по виясненні та обґрунтуванні аргументами самих філософів (головно Шопенгауера та Ніцшого) основних рис душі філософа (в змислі статичнім) переходить до динаміки психології філософа, та подає вкінці засоби для самовиховання філософа: зміна оточення, часте звідомлення із власної праці, зберігання власних думок (в щоденнику на пр.), дебата над різними життєвими темами, фізичне виховання (mens sana in corpore sano), студювання других і

себе підчас певних настроїв, студіювання великих філософів і т. д.

Взявши в цілості працю „Психологія філософа“, мусимо признати, що автор її, п. Др. Павло Козак, з якого працями мали ми нагоду також познайомитися з „Самостійної Думки“, уміє в дуже приступний спосіб вияснити і найтрудніші філософічні проблеми, чим саме є в силі зацікавити і далеко необзнайомленого з філософічними питаннями пересічного читача.

Бажаємо шановному авторові дальших успіхів у його науковій праці, який попри публіцистичну працю на рідній мові, несе українське ім'я і поза рамці нашого скромного культурного життя.

Працю „Die Psychologie des Philosophen“ можна набути в книгарні Глинка і Спілка, Чернівці, вул. Петровича 4 і в головнім складі Пардіні, Ринок, Чернівці. Приступна ціна (20 левів) дозволить ширшим кругам нашої читаючої публіки пізнати цю працю в цілості.

В. Я.

Петро Вигнанський.

„Західники чи польонофлі“.

(З приводу брошури О. Шульгина „Державність чи гайдамащина“).

В останньому часі в звязку з сильним поширенням серед українського громадянства націоналістичної ідеології й з рівночасним зростом сили націоналістичного табору посилюється не тільки наступ наших національних ворогів на той табір, але й наступ деяких кол українського громадянства укр. політичних груп, противників революційного табору. Розуміється, що наступ наших національних ворогів не тільки не дивує, але й впевнює в життєздатності ідеології й доцільності шляхів українського націоналістичного табору. Ясно, що ворог бачачи зростання нової, безкомпромісово-противної йому сили, не чекає аж та сила стане так грізною, великою й сильною, що, розвинувши прапор української національної революції, знищить всі основи дотеперішнього панування; тому він старається вже заздалегідь спершу підступами, а далі силою й жорстокістю знищити її вже нині. Ми бачимо численні арештування й розстріли піонерів націоналістичної ідеології на Східньо-українських землях й бачимо дику пацифікацію на Західньо-українських землях при рівночасному натиску на решту українського громадянства з жаданням „заяв лояльності“, „відречення“ й осудження революційної діяльності ітд. Бачимо пущення в рух цілої великої адміністраційної, пресової й дипломатичної машинерії для зроблення підкопів і виломів серед самого українського громадянства й для витворення відповідної opinio та дискредитації не тільки українського націоналізму, але й цілої української визвольної боротьби.

Далеко дивніше це, що рівночасно з ворожим наступом ведеться наступ деяких українських кол як в краю так і на еміграції. Причини цього наступу не у всіх випадках однакові. Одні роблять це тому, бо ворог заманив їх обіцянками й вони в своїй боягузості та легковірності осудили визвольно-революційний рух; другі через те, що бачать як їм з під ніг усувається ґрунт, терени їхніх дотеперішніх впливів; треті тому, що починаючи від „непереможних“, примусових обставин, а далі вже добровільної залежності від ворога, зайшли так далеко, що тепер є лишень манекенами в його руках і виконують не тільки все, чого він від них жадає, але й те, що в своїй рабській психології вважають „панові“ приемним, а четверті, хоч у наслідок внутрішнього ідейного й морального розкладу самі не мають уже й не можуть мати жадної сили й значіння ні серед чужих ні серед своїх й собі виступають, мовляв, „чекай, і я тебе копну...“

У той спосіб, повстав начебто один, хоч і неповязаний між собою фронт, який повів різний по своїй силі, вогонь... і начебто змушує революційний табір боронитися. Але в дійсности то справа мається не зовсім так й тому таборові цілковито не має чого „боронитися“, бо в дійсности він сам наступає а боронитися треба іншим.

Одним із подібних випадів на націоналістичний табір є саме брошура одного з стовпів групи Андрія Левицького, або як він себе називає „міністра закордонних справ“ т. зн. уряду У. Н. Р. п. Олександра Шульгина.

Брошура та не є чимсь абсолютно новим в усіх дотеперішніх виступах отого „державного центру“ проти націоналістів, бо власне збирає вона до купи цілий ряд статей з „Тризуба“, укладаючи їх в „систему“. Нове є хіба тут це, що брошура ця є направлена не тільки проти самої „Організації Українських Націоналістів“, але взагалі проти соборницької ідеї та проти цілого соборницького політичного руху української нації.

Брошура має далі на меті не тільки регабілізувати т. зв. уряд У. Н. Р. і особливо його закордонного міністра за всі ті хитрі, але по суті своїй, ганебні виступи щодо західньо-українських земель, не тільки хоче дати оправдання для своєї нещасної вислужної політики, але й хоче поширити гангрену зневіри відносно соборницької політики в сучасному, та вбити й саму ідею соборности українських земель в майбутньому.

Заголовок брошури „Державність чи гайдамащина“ (збірка статей та документів. Видавництво „Меч“ Париж. 1931.

Уже з першої стрінки видно, що тими „державниками“ є уряд У. Н. Р. і його сторонники (нечисленні), а „гайдамаками“ українські націоналісти, „Увісти“ й вся решта українського громадянства, яка йде до створення української держави не шляхами злощасних політиканських коншпах.

тів, а дорогою організації власних сил і щоденної активної боротьби на всіх українських землях.

В першій частині брошури „Захід чи схід“, п. Шугьгин старається оправдатися й оборонитися від усіх тих численних закидів ведення нещасної польонофільської політики, які головню в останньому часі зробили йому та його групі українські націоналісти й ціле соборницьке українське громадянство, як краю так і еміграції

Шульгин починає скаргою, що „тяжко вести політику на еміграції“ і не тільки через те, що „вся Україна закута в кайдани“, але й тому що „мораль певної частини наших політичних кол, тих саме, що творять так мовити „опозицію“ надзвичайно понизилась“. Нашперш запит: які українські політичні кола творять до уряду У. Н. Р. так би сказати „опозицію“. Хиба є такі? Серед українського громадянства т. зв. уряд У. Н. Р. „опозиції“ не має. Ті „певні кола“ й взагалі українське громадянство того уряду У. Н. Р. зовсім **не визнають**, а визнає його лишень одна єдина політична партія — радикально-демократична та невеличка чимраз то більш зникаюча кількість людей з української еміграції. Фактично-ж підпирає його тільки горстка з них, а решта лишень його „визнає“. Отже є велика різниця між термінами „опозиція“ й „невизнання“, бо приміром, народні демократи в Ч. С. Р. теперішній чехословацький уряд визнають, але стоять до нього в опозиції, а на підставі термінології п. Шульгина сміло можна-б сказати, що уряд У. Н. Р. стоїть до більшовиків „в опозиції“... Коли вже й говорити про „опозицію“ то від біди можна-б було нею назвати хіба волинську групу Певного, Тимошенка, Пилипчука і тов., однак і то булоб не точно, бо вони за „свій уряд“ уважають польський уряд.

Та вертаймо до суті. Отже п. Шульгин каже, що ота „опозиція“ (себ то українці-соборники) — це бруд і тому брудить де може, що може й кого може, до п. Шульгина включно. Коли слідкуеш — каже Шульгин — за українською пресою в Галичині й особливо закордонною т. зв. націоналістичною, то часом жах бере. Далі нарікає п. Шульгин, що світ тепер такий нестас, „що люди до того забріхуються, що самі собі й другим перестають вірити“, що „все, що є свого, зневажають“, що „словом чужинця, хоч би й найменшого вірять як закону“ (і хтоб то говорив!...) а „коли чесні українці кажуть правду, вони, судячи певно по собі, беруть за брехню“. І нарікає п. Шульгин, що йому не вірять, щоб він — Шульгин — міг мати „гідні відношення з представниками чужих держав та урядів“, щоб при тих „зносінах“ він міг задержати „цілковиту політичну незалежність“. Свої нарікання кінчає п. Шульгин дуже нешироко нам, діячам У. Н. Р. твердо привязали вони (себто націоналізм) ярличок „польонофіли“. І додає: „звичайно ми, дійсно, прагнемо порозуміння

(лишень!... П. Б.) з Польщею, не дивлячись на всі можливі труднощі“. І ще скромніше додає: „але чи тільки з нею?“ І далше з почуттям образи „коли хто хоче нам причепити якийсь ярлинок по принципу міжнародної політики, оден можемо прийняти — **західники**“.

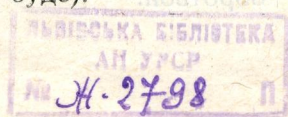
Дуже дивно, що історик п. Шульгин має таке примітивне розуміння „сходу“ й „заходу“. Питання „сходу й заходу“, „східники“ й „західники“, в дійсності не виглядає так просто! На тій підставі, що хтось у даній політичній ситуації орієнтується на державу, що лежить од нього на захід, це ще далеко не „західництво“, бо тоді чого доброго й румуни претендуватимуть на ярличок „західників“, знову-ж і австрійців через їх орієнтацію на Німеччину обовязково треба би назвати „північниками“, якихось там інших „полуденниками“, а вже німців, тому що вони тепер орієнтуються на ССРР, треба би було назвати „східниками“. Міжтим, ярличок „польонофіли“ причеплено уенерівцям, не за „західництво“ в дійсному значінні слова, бо ніхто їх у західництві навіть не підозріває, (дай Боже, щоб вони ними стали!) а через те, що уенерівці політично орієнтуються на Польщу. Отже називаємо уенерівців польонофілами тому, бо вони ними є; тому що не зважаючи на всі численні досвіди многострадальної української історії, все-ж таки вони вірять, що Польща може дійсно допомогти при відбудові української держави; далі тому, що уенерівці шукають з поляками, нашими віковичними політичними ворогами, **порозуміння й співпрацюють** з ними, не зважаючи на всі тортури, які вони щоденно завдають нашим братам, а накінець тому, що шукають з поляками порозуміння, хоч цьому зовсім не має потреби, і **хоч не раз дістали від них поличники**.

Рижський договір, поводження з інтернованими вояками армії У. Н. Р., видача більшовикам емігрантів-українців, зрада при організації повстання на Великій Україні в 1921. р. і т. д.. Отже при чому тут є західництво?

Що-ж до принципових розходжень, між уснерівцями й соборниками, отже щодо страти державної самостійности й соборности України, то Шульгин у своїй брошурі а з ним і ціла його група стоїть на становищу, що здобуття державности це основне завдання нашого покоління.

Сьогодні може бути мова тільки про державну самостійність східно-українських земель, цебто Наддніпрянщини (та й то мабуть без Кубані і Бессарабії). А що Наддніпрянщину окуповують тепер москалі, то її треба від москалів відібрати. Однак ця боротьба з москалями в концепції п. Шульгина не буде така вже й тяжка, бо як каже він, „зменшилася й безконечно(!) ослабла й московська сила, не дивлячись на те, що сьогодні вона ще панує в нас.“

(Докінчення буде).

До української нації!

Кінчиться перший рік нашої праці на народній ниві і от конечно нам застановитися, що ми зробили в користь наших національних змагань, в користь невміручости української нації? В першій і найголовнішій мірі треба було нам об'єднатися в одній національній Ідеї — зібрати в одну цілість всі розпорошені творчі сили й заразом піднести національний **авторитет**. Щоб вирішилося добре з злого, творчі сили від руйнуючих сил, не обхідно боротьби; щоб національне добре запанувало в народі, необхідно вирішення сил. Нам довелося завзято боротися, йти по лінії найвищого напруження проти брехні й темряви. Вислідом нашої боротьби є наше об'єднання письменників-націоналістів у Румунії, що з новим роком оформиться.

Ми засадничо допускали до слова **всіх** думаючих українців і опералися тільки на наших оригінальних творах. Всяки виміни живих думок, всяка культурна, духовна боротьба, всяка річева полеміка, де думка з думкою змагається, де переконання з переконанням борються — це все свідчить що люди починають жити життям нації. Всяке мовчання, всяка безкритичність є пасивністю й пасивність мертвоти є великим гріхом проти нації. Як є в громадянстві культурна боротьба виміна думок, тоді викристалізовується одна пануюча, провідна думка, яка стає сумлінням суспільности. З новим роком продовжатимем наше діло з ще більшою вірою, завзяттям і жертвоготовістю — служитимем з повною відданістю вищим цілям українського народу взагалі.

Ми віримо, що з новим роком скріпиться в народі національна віра, і серця громадян запаляться любов'ю до всього свого рідного, всі почнуть жити життям нації, кожному залежатиме на тім, щоб бути добрим громадянином свого народу.

З новим роком пробудеться в українським народі глибокий патріотизм, коли кожний українець і українка зрозуміє свої повинности, що має виповнити у своїй громаді й своїм народі.

Хто вибирається працювати на народну ниву для загального добра й піднесення свого народу, мусить знати, що це не іграшки, ані не спекуляція — а це святе й відвічальне діло! Там **особисто го нема нічого!** Там є найзавзятіша борня до цілковитої перемоги національної правди. Треба знати, що на народній ниві має відповідати один за добре і зле усіх, а всі за одного. Так муситься в ім'я добра всіх потягати до відвічальности того, що робить зле. На народній ниві мусить бути найстрогіша дисципліна думок і діл, і найбільша відповідальність за плоди свого духа, за кожне найменше діло! Велика національна честь і гідність є кожному українцеві й українці бути дійсним па-

тріотом. Тільки дійсний патріот може гідно репрезентувати націю!...

Щасливих свят і веселого нового року бажаємо українському народові на всіх землях.

Редакція С. Д. У. М.

НАРАДА укр. письменників-націоналістів в Румунії відбудеться 6. січня 1932. р. в 10-й год. перед пол. в „Народнім Домі“ в Чернівцях, на яку запрошуємо наших співробітників. Особисті запрошення вислано.

Редакційний Комітет „С. Д.“

ВИДАВНИЦТВО „ЧЕСЬКО-УКРАЇНЬСКА КНИГА“
У ПРАЗІ.

Приймається передплату на книжку

С. ЧЕРКАСЕНКА :

„КОЛИ НАРОД МОВЧИТЬ...“

(Гетьман Іван Мазепа).

Трагедія — віршом.

Музику до пєси написав Я. Ярославенко.

Ціна книжки за передплатою 100 л.

В окремій продажі буде коштувати 150 л.

Примірник з власноручним написом і підписом автора 250 л.

Адреса: Praha-Zizkov. Jicinská 1617, byt 13.

Гроші висилати на адресу: Ceská Banka, felio 2052, Cesko-Ukr. V-vo, Fochova tr. с. 57. Praha XII, або Кооперативний Банк „Дністер“ у Львові, Руська вул. 20, біжучий рахунок Ч.-У. В-ва, ч. 17, з зазначенням: „Книжка С. Черкасенка“.

Коли-б не зібралася потрібна для видання кількість передплатників, гроші будуть повернені (постові видатки на рахунок Видавництва).

„Самостійна Думка“

Журнал літератури, науки та громадського життя.

Виходить раз у місяць. Редагує Комітет.

За Редакцію відповідає: Сильвестер І. Никорович.

Передплата в Румунії виносить:

річно 300 л.

піврічно 160 л.

Поодинокє число 30 л.

Почесний член-основатель 1000 л.

Для заграниці: в Європі 2 ам. дол.

в Америці 3 ам. дол.

Оповістки після умови. За зміну орєси 20 лєвєв.

Урядові години: в понеділок, сєреду, п'ятницю й неділю від 10—13 години перед полуднем.

Платно й позиваємо в Чернівцях.

Адреса:

Redacția și Administrația „Samostijna Dumka“,
Cernăuți, str. Petrovici 2.

Надіслані книжки й журнали.

La Pologne, la Russie et l'Ukraine, le problème de l'Est Européen, Genève 1931.

Dr. P. Kozak: Die Psychologie des Philosophen, Czernowitz, 1931.

Літопис Червоної Калини, журнал історії й побуту, 1931, Львів, чч. 9, 10 і 11.

Сільський Господар, двотижневик 1931, Львів, чч. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 33.

Життя й Знання, науковий місячник, 1931, Львів, ч. 12-IV і чч. 1, 2, 3-V.

Світ Дитини, місячник для дітей 1931, Львів, чч. 9, 10 і 11.

Неділя, ілюстрований тижневик 1931, Львів, чч. 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48.

Правда, ілюстрований тижневик, 1931, Львів, ч. 38.

Вільне Козацтво, ілюстрований двотижневик літератури й політики, 1931, Прага, чч. 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94.

Жіноча Доля, тижневик для українського жіноцтва, 1931, Коломия, чч. 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 47, 48.

Нова Хата, журнал для плекання домашньої культури.

Ecelesia, Bulletin d'Information religieuse, Genève 1931, No. 41, 42.

Еклезія, Бютен Релігійної Інформації 1931, женева, чч. 47, 48, 49.

Bulletin d'Informations Ukrainiennes 1931, Genève, No. 10.

Bulletin of Ukrainian Information 1931, Genève, No. 5.

Час, щоденник 1931, Чернівці, чч. 837—950.

Нове Життя, тижневик С. Д. П. 1931, Чернівці, чч. 31—50.

Тов. „Укр. Школа“ в Чернівцях.

Звіт жертв

за серпень 1931. р.: Збірка підчас діточих свят у Нар. Домі в Чернівцях 1965 л. і 50 гр.; те саме в Садагурі 345 л. — За жовтень 1931. р.: Джурає Степан 100 л., Др. Суховерський 100 л. — За падолист 1931. р.: Ренер Віктор (Шипинці) 100 л., проф. Василяшко Іван 100 л., з нагоди парастасу по покійних своїх родичах. — Жертви з пушок: Мичковський Іван 16 л., Мичковський Мих 20 л., Павлінський Мих. 22 л., Собалевська Павліна 20 л., Москалюк Лорент 10 л., Мураль Осип 12 л., Керський Василь 10 л., Минюк Антін 20 л., Мичковський Осип 10 л.; Мичковський Ник. 10 л., Фіяла Олена 7 л. — Всім жертводавцям щира подяка.

Виділ.

Святослав Лакуста — шанований автор написав прекрасну думу — на лад старокозацьких дум про двох братів Кантемирів з Кіцманя, що полягли героїською смертю за Ідею-Україну. Дума має національно-політичний світогляд і є дуже вартісним твором у цей час, який дасть кожному багато національного освідомлення. По новім році її друкуватимем в нашім журналі „С. Д. У. М.“.

Молочарське підприємство

„EL-KA“

поруває свої вироби найліпшої якості під знаком

„EL-KA“

Купує всяку скількість сметани по найвищих цінах.

РОГІЗНА.

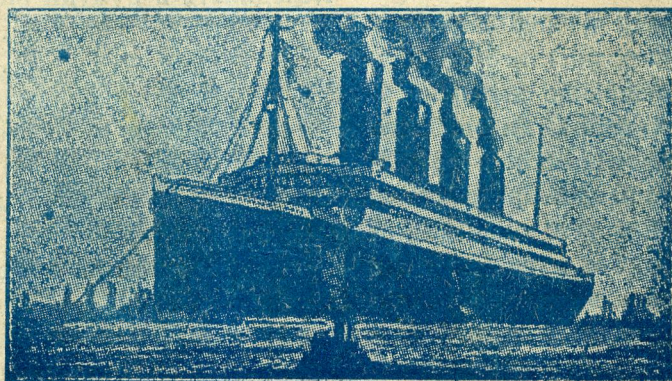
РОГІЗНА.

Найбільше Світове Бюро
подорожі

Чернівці,
Площа
Австрії

Перепроводжує через
ГАМБУРГ,
БРЕМЕН,
ШЕРБУРГ,
ГАВРИ,
АНТВЕРПЕН

„КОЛЮМБУС“

Найбільше Світове Бюро
подорожі

Чернівці,
Площа
Австрії

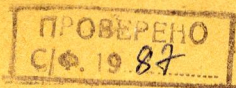
до КАНАДИ,
АМЕРИКИ,
АРГЕНТИНИ,
УРАГВАЮ,
БРАЗИЛІ
та інші.

Editor și red. responsabil: Sylvester I. Nykorowycz.

Tip. „Mercur“, Cernăuți, str. Regina Maria 27

Adresa Redacției și Administrației „SAMOSTIJA DUMKA“ Cernăuți, str. Petrovici 2.

2р 10к

2798

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.
У
ЗНС-17 110
1021-1.10

241
80